

HEIDEVOGELS

IN 1994

OP DE WESTER- EN BUSSUMERHEIDE

Subgroep Avifauna

Dick A. Jonkers

**c Copyright 1995- Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken Hilversum
Overname van gegevens is alleen toegestaan met bronvermelding en na
schriftelijke toestemming van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken.**

**Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken
Hilversum, 1995   Uitgave 93**

Uitwerking

Veel dank gaat uit naar Jan Terlouw, die kans zag de veldkaarten te ontcijferen en alle gegevens op soortkaarten en lijsten over te brengen.

Inventarisators

De enthousiaste inzet van achttien leden van de vogelwerkgroep maakte het mogelijk dat dit verslag gerealiseerd kon worden. Aan hen is veel dank verschuldigd. De volgende leden leverden een bijdrage: Y. Bosman, M. Doornveld, D.A. Jonkers, A. J. van Klaveren, N. Klippel, R.A. Kole, P. van der Poel, M. van der Pol, J. Ram, C. Rosier, J. Taapken, J. Terlouw, R. van Veen, A. Vermeule, S. Visser, A. Visser-Stoelman, W. Weitjens en F.H. van de Weyer.

INHOUD	Blz.
Samenvatting	
1. Inleiding	6
2. Ligging en beheer	6
3. Werkwijze	7
3.1 Inventarisatiegebied	7
3.2 Inventarisatiemethode en interpretatiecriteria	8
4. Weersomstandigheden	9
5. Recreatie	9
6. Vegetatiebeschrijving	10
7. Resultaten	11
7.1 Bespreking per soort	11
8. Vergelijkingen met eerdere inventarisaties	15
9. Niet-broedvogels	17
Bronnen	
Bijlagen	

SAMENVATTING

In 1994 zijn de heidevelden van de Wester- en Bussumerheide door leden van de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken op het voorkomen van soorten en aantallen broedvogels geïnventariseerd.

Op de Bussumerheide (108 ha) zijn dertien verschillende broedvogelsoorten met in totaal 104 territoria vastgesteld. De talrijkste soort was de Veldleeuwerik met 41 territoria; daarna volgden respectievelijk de Graspieper met 20 territoria, Fitis met 8 territoria en Boompieper met 7 territoria.

Op de Westerheide (189 ha) zijn 18 soorten broedvogels met in totaal 188 territoria gevonden. Ook hier was de Veldleeuwerik de talrijkste soort en wel met 80 territoria, gevolgd door de Fitis met 32 territoria, de Boompieper met 20 territoria en de Graspieper met 13 territoria. Ook de Roodborsttapuit, een kensoort van de heide, kwam voor met 5 territoria. De hoge dichtheden van de Veldleeuwerik op de beide heidevelden is opvallend en stijgt boven het landelijk gemiddelde uit. Boom- en Graspiepers lijken hier indicatoren voor de verbossing respectievelijk vergrassing te zijn. Op de Fazant na kwamen grote bodembroeders niet meer voor.

1. INLEIDING

De heidevelden staan de laatste jaren sterk in de belangstelling. In 1994 en 1995 is dat met de Wester- en Bussumerheide het geval. Nog nooit is er zo veel en zo emotioneel over geschreven. De pers heeft er de handen vol aan. Vanwaar al die aandacht? Het is de wijze waarop het Goois Natuurreservaat de heide gaat beheren, die zoveel commotie geeft. Begrazing en nog wel met koeien om daarmee te trachten de vergrassing een halt toe te roepen en nieuwe heideplanten de kans te geven om te ontkiemen. Om te voorkomen dat het vee zich buiten de heide begeeft zijn rasters noodzakelijk. De honden, die tot nu toe buiten het broedseizoen onaangelijnd vrij mochten rondrennen moeten aan de lijn, om interacties met het vee te voorkomen. Deze maatregel veroorzaakt een probleem.

Tegenstanders van het hekwerk, waaronder veel hondebezitters, hebben zich verenigd in de Stichting Hekvrije Heide en een proces tegen het Goois Natuurreservaat aangespannen. Argumenten die bij deze poging om het tij te keren onder meer worden gebruikt zijn :

- recreanten worden geweerd omdat toegangen worden afgesloten
- het raster werkt belemmerend voor sommige recreatieactiviteiten
- het raster werkt ontsierend
- er is geen vrije uitwisseling van dieren meer mogelijk
- het vee valt mensen aan
- het Goois Natuurreservaat bedrijft onbehoorlijk bestuur

Hoe dan ook, ondertussen zijn de maatregelen uitgevoerd en graast het vee op de heide. Deze beheersmaatregel zal zijn uitwerking op de flora niet missen. De tegenstanders gaan uit van negatieve effecten en de voorstanders van positieve. Een en ander zal beoordeeld moeten kunnen worden door over enige jaren een evaluatie uit te voeren. Hiervoor zijn basisgegevens noodzakelijk en dat is de reden waarom de Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken voor de aanvang van de begrazing in 1994 een broedvogelinventarisatie heeft uitgevoerd.

2. LIGGING EN BEHEER.

De Wester- en Bussumerheide liggen ruwweg ingeklemd tussen de bebouwing van Hilversum, Bussum en Laren (figuur 1). Op de topografische kaarten 1:50000 zijn zij te vinden op Amersfoort 32 West en Harderwijk 26 West. De nummers van de Atlasblokken zijn 32-11 en 26-52.

Het Gebed zonder Eind dat van Hilversum naar kamp Crailo loopt, fungeert als scheiding tussen de twee heidevelden. Enkele jaren na de oprichting van de Stichting Gooisch Natuurreservaat (GNR) zijn de heidevelden van de erfgooiers aangekocht en sindsdien voert GNR het beheer.

Om de heide in stand te houden zijn vroeger, aanvankelijk met een cyclus van vijf jaren, in het voorjaar voor de aanvang van het vogelbroedseizoen delen van de heide gebrand. Dit om

de heide die, na vijftien jaren over zijn hoogtepunt heen is, in stand te houden. Later, vanaf 1936, liep er een schaapskudde rond, met meer dan 200 schapen, die de heide kort hielden (De Vrankrijker 1957). Na de oorlog werd deze beheersvorm voortgezet en de verloren kudde aangevuld, waardoor er uiteindelijk een kudde van 300 schapen in 1954 aanwezig was. De eerste schaapskooi stond op de Aardjesberg en de tweede later bij de Larenseweg, op de plaats waar nu een manege is gevestigd. Het hoeft geen betoog, dat de betredingsdruk in de omgeving van de kooien hoog was. Door de toegenomen verkeersdrukte was de kudde niet meer te handhaven en gedoemd te verdwijnen. De schapen graasden namelijk ook op de Zuiderheide aan de andere zijde van de Larenseweg. Daarna is vanaf de jaren zestig tot zeventig allen nog maar gebrand. Deze beheersvorm is ook verlaten en er zijn nadien percelen gemaaid en gefreesd. Door de toegenome stikstofdepositie was het noodzakelijk de dreigende vergrassing het hoofd te bieden en moesten rigoreuze maatregelen worden uitgevoerd. Plaggen bood slechts gedeeltelijk een oplossing. Deze beheersvormen konden niet voorkomen dat op ander plaatsen de verbossing oprukte. Amerikaanse vogelkers, berk en vliegeden (grove den) breidden zich sterk uit. De nu ingestelde runderbegrazing zal de oplossing moeten brengen.

3. WERKWIJZE

3.1 Inventarisatiegebied

Het geïnventariseerde gebied beperkte zich tot het deel dat binnen het raster zou komen te liggen. Daardoor vielen de randbebossingen - in totaal ongeveer 164 ha- en daarmee de meeste bosvogels buiten de inventarisaties. Het niet ingerasterde gebied is met ingang van de begrazing het hele jaar door vrij voor loslopende honden. De Aardjesberg, een gebied dat intertijd voor de korhoenders is ingerasterd, de bebossing aan beide zijden van het Gebed zonder Eind en dichte bosschages op de heide zijn eveneens niet tijdens de inventarisaties onderzocht. Wat overbleef waren de heide en de delen met opslag van kleine bomen en struiken, zoals brem. Dit is de oppervlakte die door het vee begraasd zal gaan worden.

Ondanks de uitsluitingen was het te onderzoeken deel van de beide heidevelden nog zeer groot, want het overgebleven deel van de Westerheide omvatte 198 hectare en dat van de Bussumerheide 108 hectare. Eén heideveld als geheel zou tijdens een ronde nooit goed onderzocht kunnen worden. Om een goed beeld van de aanwezige broedvogels te krijgen, is daarom besloten zowel de Wester- als de Bussumerheide te splitsen in deelgebieden. Zo ontstonden op de eerstgenoemde heide drie inventarisatiegebieden en op de laatstgenoemde twee inventarisatiegebieden. Op de Westerheide was de oppervlakte van telgebied 1 totaal 87 ha, van telgebied 2 totaal 49 ha en van telgebied 3 totaal 62 ha. Voor de Bussumerheide was de oppervlakte van telgebied 1 totaal 48 ha en van telgebied 2 in totaal 60 ha.

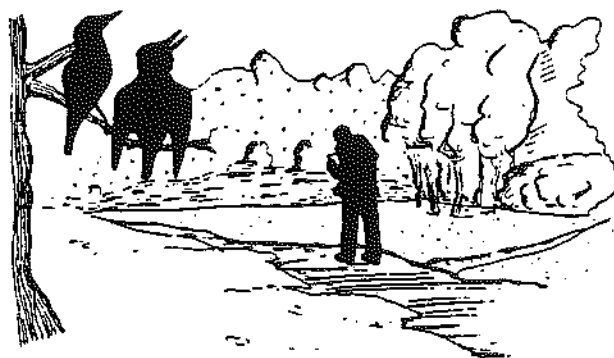
3.2 Inventarisatiemethode en interpretatiecriteria

De inventarisatie is uitgevoerd met behulp van de uitgebreide territoriumkarteringmethode (Van Dijk 1993). Ook de criteria die in deze handleiding staan vermeld zijn voor het vaststellen van de territoria gehanteerd. De data waarop is geïnventariseerd staan in tabel 1 vermeld.

Tabel 1. Tijdbesteding per gebied (telduur in minuten)

Datum	Westerheide	Westerheide	Westerheide	Datum	Bussumerheide	Bussumerheide
	I	II	III		I	II
27-02	100	-	-	11-03	90	90
02-03	80	80	80	12-03	180	180
05-03	60	60	60	19-03	90	90
20-03	60	60	60	27-03	90	90
24-03	-	60	60	30-03	90	-
09-04	-	144	-	01-04	115	120
10-04	60	60	60	08-04	120	-
11-04	75	75	-	09-04	-	165
17-04	60	-	120	14-04	120	150
29-04	210	120	-	30-04	90	90
07-05	150	-	60	07-05	-	60
11-05	-	-	165	10-05	90	-
13-05	-	180	-	13-05	-	90
16-05	-	-	90	15-05	90	-
17-05	-	-	60	19-05*	60	-
27-05	-	-	165	26-05	180	-
29-05	60	60	60	27-05	120	-
02-06	135	-	-	29-05	75	-
05-06	-	-	180	08-06	120	-
06-06	180	-	-	11-06	180	-
11-06	-	190	-	17-06	-	120
17-06	-	-	180	19-06	135	-
20-06	120	-	-			
25-06	-	-	90			

* Avondinventarisatie

Het totale aantal bestede uren in deelgebied I van de Westerheide bedroeg 2,2 uur per 10 ha, voor deelgebied Westerheide II was dit 3,3 uur en voor deelgebied III 3,5 uur. Voor Bussumerheide I was dit 7,5 en voor Bussumerheide II 3.5 uur. Voor territoriumkartering staat 5-25 uur per 10 ha, maar voor overzichtelijke gebieden als heiden e.d. kan dit best iets lager liggen. Van alle deelgebieden is Bussumerheide II het minst onderzocht, al had dit verder geen consequenties.

4. WEERSOMSTANDIGHEDEN

Over het weer hadden de inventarisors over het algemeen niet te klagen. Over het algemeen was dit goed. Soms was het wat heilig en meestal zwaar bewolkt, maar dit had geen invloed op de zangactiviteiten. Minder gunstige omstandigheden waren aanwezig op 9 april, toen het regende en op 22 mei toen dit af en toe het geval was. De harde wind op 24 maart en 2 juni had eveneens verminderde zangactiviteit tot gevolg.

5. RECREATIE

De recreatiedruk op de beide heidevelden is zeer groot. Het netwerk van paden draagt er toe bij, dat er op het afgesloten deel van de Aardjesberg (akker en bosschages) na vrijwel geen rustige plekken voorkomen. Sinds de vorige inventarisaties is een aantal paadjes dichtgelegd. Van de vroege ochtend tot de late avond bevinden zich mensen op de hei. Er is een constante druk van mensen die er hun honden uitlaten, die in het broedseizoen van 15 maart tot 15 juli aangeliend moeten zijn. In de praktijk wordt hier fors de hand mee gelicht. Onderstaand voorbeeld (tabel 2) toont het aantal loslopende honden dat door de inventarisors is waargenomen. Dit betreft alleen nog maar de vroege ochtenduren, wanneer een fractie van het aantal hondeuitlaters zich op de hei bevindt. Bovendien leert de ervaring dat men bij nadering vaak de hond aan de lijn doet. Behalve op de reguliere fietspaden, waarvan er twee door het gebied lopen, wordt er ook wel op de andere paadjes gefietst. Met name mountainbikes en andere terreinfietsen doorkruisen het terrein. Hoewel er ruiterroutes door het terrein lopen, komt het nogal eens voor dat andere paden worden gebruikt. Een manege ligt aan de rand van de Westerheide en de andere ligt wat verder weg tegen de A 1. Het militaire gebruik is met het opheffen van de militaire bestemming van kamp Crailo verdwenen. Hooguit komen er nog groepjes soldaten over de paden.

Tabel 2. Aantal genoteerde loslopende honden in de vroege ochtenduren in het broedseizoen 1994 op de Wester- en Bussumerheide.

Westerheide		Bussumerheide	
Datum	Aantal loslopende honden	Datum	Aantal loslopende honden
20 maart	7	1 april	16
9 april	31	9 april	4
17 april	7	16 april	6
29 april	7		
27 mei	5		
6 juni	4		

De meeste recreanten zijn afkomstig uit de omringende bebouwing van het Erfgooierskwartier van Hilversum en de nieuwbouw van Bussum achter de Randweg. Verder komen er nogal wat uitlaters met de auto vanuit verder weg liggende woongebieden. In de weekeinden is het met mooi weer zeer druk, waarbij veel recreanten uit andere delen van de provincie, zoals bijvoorbeeld uit Amsterdam, de terreinen bezoeken.

6. VEGETATIEBESCHRIJVING

Voor een groot deel kan de heide als een droge struikheide, het Calluna-Deschampsiatype worden beschouwd. Een ander veel kleiner deel behoort tot het Calluna-Ericatype, waarin meer dopheide en pijpestrootje voorkomen. Het centrale deel van de heide behoort tot het Calluna-Campylopus type, waarin tankmos (grijs kronkelsteeltje) veel aanwezig is. De randen zijn hoofdzakelijk begroeid met grove den en berken. Bij Bussum zijn dat vooral eiken. Aan de zijde van de Erfgooiersstraat (Westerheide) is de rand vroeger beplant om de bebouwing te maskeren. Het Gebed zonder Eind is een lijnvormig element, aan beide zijden omzoomd door hoge eiken. Van hieruit loopt begroeiing van bomen en struiken op diverse plaatsen de heide in. Op de Westerheide komen op diverse plaatsen bosschages voor van vliegdenen en langs de oostrand staat veel berkenopslag met daartussen al grote bomen. Plaatselijk zijn vanaf de Aardjesberg naar het noorden bremstruwelen te vinden en naar het zuiden toe is er opslag van berkjes en Amerikaanse vogelkers. Hier en daar zijn zandige plekken en te vinden, waar vegetaties groeien die bij stuifzand horen. Kuilen, resultaat van vroegere zandwinninkjes, vormen gestoorde plekken, begroeid met diverse soorten grassen. Gedeeltelijk groeit de heide dicht door de oprukkende opslag.

7. RESULTATEN

Zoals te verwachten was, bleef het aantal vastgestelde vogelsoorten gering. Van de kenmerkende heidesoorten waren alleen Roodborsttapuit en Boomleeuwerik aanwezig. Op de Bussumerheide kwamen wat minder soorten voor dan op de Westerheide. Dertien soorten met samen 104 territoria huisden op deze heide, tegen achttien soorten en 188 territoria op de Westerheide. De dichtheden ontliepen elkaar niet zoveel met respectievelijk 101 en 99 paren per 100 ha. Op beide heidevelden was de Veldleeuwerik de talrijkste broedvogel en ook de Graspieper gooide in beide terreinen hoge ogen. De randwerking van de talrijke bosschages aan de randen van de Westerheide stuwde de Fitis in dit gebied omhoog naar de tweede plaats. Ook de Boompieper, een kensoort voor boomheide, die het verbossingseffect illustreert kwam in behoorlijk aantal voor (tabel 3). Van de overige broedvogelsoorten bleef het aantal territoria lager dan tien.

7.1 Bespreking per soort

Torenvalk De heide vormt een marginaal biotoop voor deze muiseneter en biedt slechts voor een enkel paar voldoende voedsel. In een oude nestkast ten noorden van de Aardjesberg vestigde zich een paar. De kans op verstoring door kwaadwillenden is hier groot en in verband daarmee is er een nieuwe kast op een hoge paal aan de rand van de akker in het genoemde gebied geplaatst. Een reeds lang geleden opgehangen kast in deelgebied 3 bleef onbewoond.

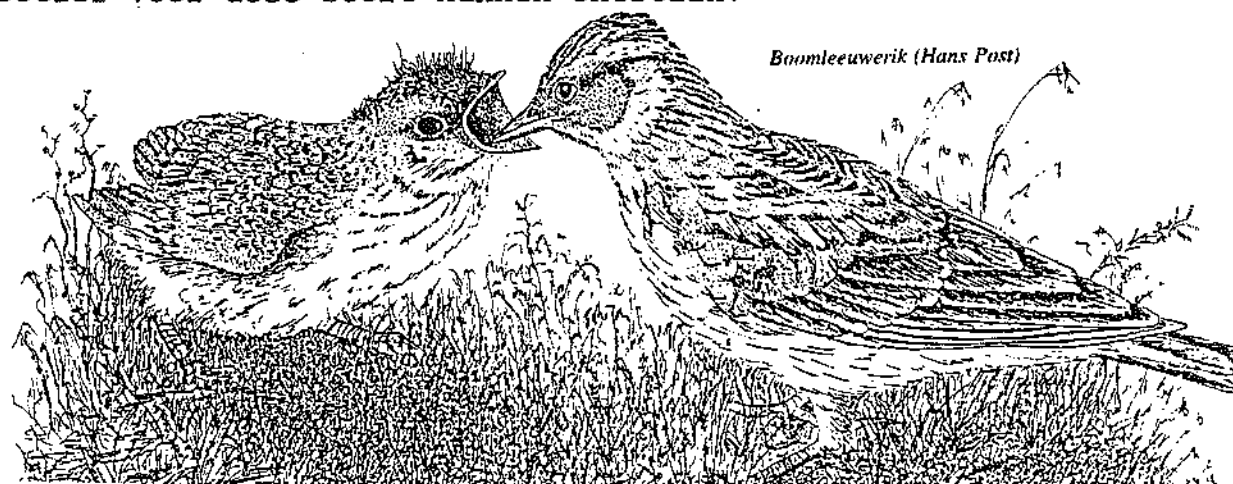
Fazant De verspreiding van de Fazant is nauw gecorreleerd met hoge vegetatie - in dit geval meestal heide - waarin voldoende dekking is en waarin gebroed kan worden.

Houtduif Het territorium van de Houtduif is geen indicatie voor de stand, omdat er in de niet-geïnventariseerde randgebieden veel meer territoria aanwezig zijn. De bossen en bosschages vormen daar de broedplaatsen.

Tabel 3. Soorten en aantallen broedparen op de Wester- en Bussumerheide in 1994.

Soort	Westerheide	Bussumerheide
Torenvalk	1	-
Fazant	6	-
Houtduif	-	1
Boomleeuwerik	3	1
Veldleeuwerk	80	41
Boompieper	20	7
Graspieper	13	20
Winterkoning	1	-
Merel	14	6
Roodborsttapuit	5	0
Roodborst	5	9
Tuinfluitier	1	-
Fitis	32	8
Koolmees	2	-
Pimpelmees	1	1
Kuifmees	1	-
Vink	1	4
Zwarte kraai	1	3
Ekster	-	1
Vlaamse gaai	1	1
Totaal	188	104

Boomleeuwerik Van deze vroege broeder zijn op beide heidevel- den territoria vastgesteld. Tegen de tijd dat de de recreatie in het voorjaar op gang komt is het eerste broedsel al vol- tooid. Door de begrazing zullen er waaarschijnlijk meer open plekken ontstaan met zanderige delen. Samen met de ontwikke- ling dat er wellicht ook minder loslopende honden in het terrein aanwezig zullen zijn, zou er wel eens een gunstig per- spectief voor deze soort kunnen ontstaan.

Boomleeuwerik (Hans Post)

Veldleeuwerik Op beide heidevelden is deze soort de talrijkste broedvogel. Als echte steppevogel voelt de Veldleeuwerik zich op de heide in zijn element en helemaal in een vergraste heide. Met op de Westerheide een dichtheid van 42 paren per 100 ha en op de Bussumerheide een dichtheid van 38 paren per 100 ha stijgen de aantallen boven het landelijk gemiddelde uit, dat tussen de 10-30 paren per 100 ha ligt (Teixeira 1979).

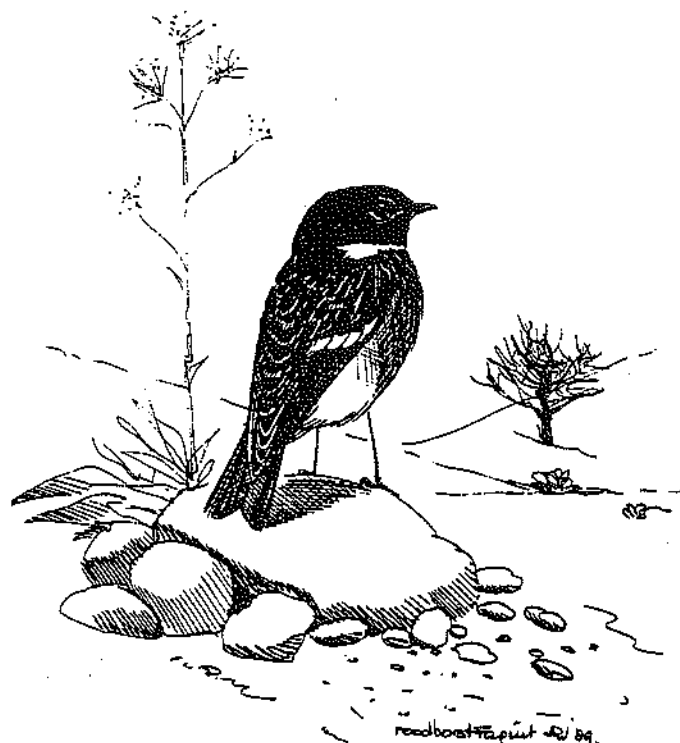
Graspieper Op de Bussumerheide is de Graspieper de op een na talrijkste broedvogel; op de Westerheide wordt hij alleen voorbij gestreefd door de Boompieper. Het talrijke voorkomen op de heide wijkt af van het landelijk beeld. In Teixeira (1979) wordt geschetst dat het broeden in tegenstelling tot vroeger niet veel meer voorkomt omdat vochtige heideterreinen tegenwoordig tot de zeldzaamheden behoren. Er is een opmerkelijk verschil in dichtheid tussen de twee heidevelden met 19 paar/100 ha op de Bussumerheide en 8 paar/100 ha op de Westerheide. Eerstgenoemde heide is veel meer open dan de laatstgenoemde, waar nogal wat struwelen en opslag voorkomt (zie Boompieper). In 1972 werd de Graspieper al niet meer als broedvogel vastgesteld, maar volgens De Vrankrijker (1957) kwam hij in de jaren vijftig als broedvogel op de heidevelden voor.

Boompieper De naam zegt al iets over de habitat van deze soort en de mate van verbossing van de heidevelden. Het verschil in dichtheid van 6,0 paar/100 ha en 12,0 paar/100 ha op resp. de Bussumer- en Westerheide weerspiegelt het verschil in (lage) opslag. De verwachting is dat de stand de komende jaren onder invloed van de begrazing zal afnemen.

Winterkoning Als echte bos- en struweelvogel hoort de Winterkoning niet op de open heidevelden thuis en dat blijkt ook uit het aantal territoria. Alleen op de Westerheide is er een territorium vastgesteld. Langs de randen van deze heide is de aanwezigheid van meer paren geconstateerd.

Merel Ook de Merel is meer een bosvogel. De veertien paren op de Westerheide zaten dan ook veelal in de bosjes of struwelen langs de randen. Los daarvan, al was het dan niet binnen het geïnterviewde gebied bevonden zich tenminste drie territoria op de Aardjesberg, zes in de randbeplanting langs de Erfgooierstraat en drie bij de dagcamping Westerheide. Bij de Bussumerheide waren er twaalf territoria langs de rand van de sportvallei en drie in de noordelijke rand bij de Randweg. Het gebied zelf bevatte drie territoria.

Roodborsttapuit Deze soort is een typische heidevogel. Op de Bussumerheide kwam er geen enkel paar voor en er zijn zelfs geen waarnemingen van de Roodborsttapuit gedaan. De Westerheide mocht zich wel in de belangstelling verheugen. Er zijn daar vijf territoria vastgesteld.

Roodborst Op de heidevelden zal men de Roodborst niet zo gauw verwachten. Omdat hij laag in de vegetatie en ook wel op de bodem broedt heeft hij wat meer mogelijkheden dan de Winterkoning. De ligging van de territoria duidt aan dat op die plekken meer dan alleen hei aanwezig is.

Tuinfluitier Het enige territorium dat is vastgesteld, bevond zich bij een bremstruweel ter hoogte van La Provence op de Westerheide.

Fitis De Fitis is een pionier op de rafelige overgangen van struiken en bosschages naar de heide. Het aantal van 32 territoria op de Westerheide geeft aan dat er nogal wat van dit soort situaties voorkomen. Op de Bussumerheide is dit veel minder het geval.

Koolmees Hoewel de Koolmees een voorkeur heeft voor een holte in een boom of een nestkast, is een muizeholletje of een pijp o.i.d. al voldoende om te gaan nestelen. Kennelijk waren er ergens dit soort geschikte plekken aanwezig.

Pimpelmees Deze holenbroeder zag er wel gat in getuige de aanwezigheid van een territorium.

Kuifmees Veel meer dan de vorige soorten is de Kuifmees content met een plekje met zacht rottend hout, waarin hij zijn nestholte kan hakken. Zo'n plaats is kennelijk door een paar-tje gevonden.

Zwarte kraai Een op een strategische plaats aanwezige boom is al voldoende om een nest in te bouwen en ook bosjes, die op de Westerheide voorkomen zijn geliefde broedplaatsen. Van daaruit kan het gebied worden afgeschuimd.

Ekster Wanneer men de aantallen Eksters op de heide ziet, wordt de indruk gewekt, dat daar een groot aantal broedparen huist. Op de heiden is dat zeker niet het geval. In de randen en vooral dicht bij de bebouwing komen wel paren voor. Het enige paar dat is vastgesteld, bevond zich op de Bussumerheide.

Vlaamse gaai Met op beide heidevelden elk een paar valt het aantal mee van deze in de broedtijd schuwe soort, die zich dan allen vertoont om voedsel te zoeken.

8. VERGELIJKINGEN MET EERDERE INVENTARISATIES

Zowel de Westerheide als de Bussumerheide zijn al verscheidene keren eerder geïnventariseerd. De eerste inventarisatie vond in 1972 plaats en daarna volgden nog 1980, 1981 en 1982. Voor de publicatie de "Avifauna van Midden-Nederland (Alleyn et al. 1971) zijn er ook inventarisaties verricht. De beide heidevelden maakten toen deel uit van een groter geheel en de gegevens zijn niet zo van elkaar te scheiden dat er een apart beeld ontstaat. Uit die aandacht voor de heide blijkt dat het Goois Natuurreservaat niet alleen staat in haar zorg voor en om de heide. De Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken deelt deze en heeft de ontwikkeling van de vogelstand altijd nauwlettend gevolgd.

Voor de beheerder zijn de inventarisaties een monitoring, waaruit de toestand van de heide en de invloeden van het beheer kan worden afgelezen. Vogels zijn goede indicatoren. De vogelwerkgroep is het ook aan haar stand verplicht het wel en wee van de vogels te volgen. Het Korhoen, een heidevogel bij uitstek staat ten slotte in het logo van deze vereniging.

In deze vergelijking staan alleen de heidevogels centraal; bij de inventarisaties in het verleden zijn ook de gegevens van de broedvogels van de verboste delen en de randvogels vastgelegd. Een van de eerste zaken die opvallen is de slechte situatie van de grote bodembroeders. De kleinere hebben er, zoals uit de gegevens valt af te leiden, minder moeite mee om zich te handhaven. Wilde eend, Korhoen en Wulp zijn verdwenen. Aan de eisen voldoende dekking, rust- en voedselgebieden, een gevarieerde heide (verschillend in leeftijdsopbouw en dichtheid) wordt niet meer voldaan. De veronderstelde invloed van de Vos speelt geen enkele rol, want de populatie van deze predator was in de periode dat deze vogelsoorten achteruit gingen nog maar van een zeer geringe omvang. Bij het Korhoen komt daar nog bij, dat de achteruitgang een landelijk en zelfs een Europees verschijnsel is. Met deze soort is dus nog veel meer aan de hand. Wat de kleine heidevogels aangaat, is de Kuifleeuwerik verdwenen; in 1972 is deze soort voor het laatst als broedvogel vastgesteld. Deze broedvogels van een enigszins zandig habitat, met plaatselijk of in de omgeving kruidenrijke plekken, vinden op de heide geen goede habitat meer.

De Boomleeuwerik kwam op de Bussumerheide al in 1981 voor, maar heeft zich nu ook op de Westerheide gevestigd. Op de Zuiderheide is de stand toegenomen na grootscheepse beheersmaatregelen als boomopslagverwijdering en de inzet van begrazing (Jonkers 1992). Deze combinatie van maatregelen, kan samen met de vroeger al uitgevoerde maai- en plagwerkzaamheden op de Westerheide in de toekomst een gunstig effect hebben. Veldleeuwerik en Graspieper zijn op de beide heidevelden spectaculair toegenomen (tabel 4 en 5). In hoeverre de mogelijke vergrassing een rol speelt is niet duidelijk. Op de grote heidevelden van Nunspeet, die nauwelijks vergrast zijn is eveneens een hoge dichtheid van de Veldleeuwerik geconstateerd (Jonkers 1995). In de agrarische gebieden van Nederland dalen de aantallen dramatisch en de Nederlandse heidevelden worden een bolwerk van en een refugium voor de Veldleeuwerik te worden. Voor de Graspieper lijkt dit niet op te gaan.

Op de Veldleeuwerik en de Graspieper na zijn er tussen de heidevelden toch wel verschillen opgetreden in soorten. In 1981 (het beste jaar in de reeks inventarisaties) kwamen op de Westerheide nog tien soorten voor; in 1994 waren dat er nog maar zes. Voor de Bussumerheide ging dit in mindere mate op. Van de Westerheide verdwenen Bergeend, Wilde eend, Korhoen, Patrijs, Wulp, Koekoek, Kuifleeuwerik en Geelgors. Nieuwe soorten zijn Graspieper en Boomleeuwerik.

Van de Bussumerheide verdwenen Wilde eend, Bergeend, Patrijs, Fazant, Wulp en Geelgors. Nieuwe soorten zijn Houtduif en Graspieper.

Tabel 4. Aantal broedparen op de Westerheide van 1972-1994.

Soort	1972	1980	1981	1982	1994
Bergeend	?	2-5	1-3	?	0
Wilde eend	1-2	?	1-2	?	0
Korhoen	19 ex	8 ex	7 ex	7(+4) ex	0
Patrijs	3-5	0	0	0	0
Fazant	5	8	13-15	15-17	7
Wulp	2	1-2	2-3	2	0
Koekoek	?	?	1-2	?	0
Kuifleeuwerik	2-3	0	0	0	0
Boomleeuwerik	0	0	0	0	3
Veldleeuwerik	6	10-11	8-10	8-9	80
Boompieper	10	10-12	9-13	15-17	20
Graspieper	0	0	0	0	12
Roodborsttapuit	0	3-4	6-7	4-5	5
Geelgors	2	0	0	0	0

Het verslag over de periode 1972-1982 (Moolenbeek et al. 1985) is onduidelijk over het aantal broedparen van het Korhoen. Bij de beschrijving van deze soort staan voor 1980 maximaal 7 hennen vermeld en voor 1981 6 hennen, evenals in 1982. Voor de andere jaren staan er ook alleen exemplaren aangegeven, die betrekking hebben op het maximale aantal waargenomen korhennen.

Tabel 5. Aantal broedparen op de Bussumerheide van 1972-1994.

Soort	1972	1980	1981	1982	1994
Wilde eend	3	0	0-1	?	0
Bergeend	0	0-2	0	?	0
Patrijs	0	0-2	0	0	0
Fazant	2	8-9	4-6	?	0
Wulp	1	0	0	0	0
Houtduif	0	0	0	0	1
Boomleeuwerik	0	0	1-2	0	1
Veldleeuwerik	1	8-10	8-10	10-12	41
Boompieper	1	5	7-9	4-8	7
Graspieper	0	0	0	0	20
Roodborstta puit	0	1	2-3	1	0
Geelegors	1	0	0	0	0

9. NIET-BROEDVOGELS.

Naast het intekenen van vogels die zongen of een gedrag vertoonden dat op een territorium, nest of jongen wees, zijn ook aantekeningen van vogels vastgelegd, die een ander gedrag vertoonden. Dit zijn de niet-broedvogels, die samen met de vogels die niet aan de criteria voldeden om voor een territorium in aanmerking te komen onderstaand zijn vermeld.

Aalscholver Over beide heidevelden vlogen geregeld groepjes aalscholwers in diverse richtingen.

Buizerd Het hele seizoen door zijn buizerds gesignaleerd, vooral rond de Aardjesberg. Daar is ondanks intensief zoeken toch geen nest gevonden.

Sperwer Op 9 en op 17 april vloog een Sperwer over de Westerheide. De Bussumerheide was kennelijk meer in trek, want er waren daar meer waarnemingsdata, namelijk 26 maart, 7, 16 en 30 april.

Havik Deze soort broedt in de omgeving, maar is slechts twee keer waargenomen. Dat was op 24 maart boven de Westerheide en op 8 april boven de Bussumerheide. Op de laatstgenoemde datum vloog hij met een prooi en werd belaagd door zwarte kraaien.

Bruine kiekendief Op 29 april vloog over de Westerheide een vrouwtje in oostelijke richting en op 2 juni een exemplaar naar het zuiden.

Holenduif Op 11 maart bevond zich op de Bussumerheide een exemplaar en op 11 juni was dat bij het Gebed zonder Eind het geval.

Houtduif Deze soort broedt op diverse plaatsen op boom- of struweelrijke plaatsen, die vrij hoog zijn en is daar dan ook geregeld gezien.

Gierzwaluw Groepen van soms tientallen exemplaren jaagden vrij geregeld hoog boven de beide heidevelden.

Groene specht Langs de Westerheideweg is op 27 maart een exemplaar gehoord en op dezelfde dag ook een bij de Aardjesberg. Verder was daar op 24 maart een exemplaar aanwezig en is er een waarneming van 25 juni. Op 9 april bevond zich tegen de Randweg bij Bussum een exemplaar. In deze omgeving worden al vele jaren groene spechten gesignaleerd.

Grote bonte specht Verspreid over de randen of bosschages op of langs de Weterheide zijn af en toe exemplaren waargenomen. Op de Bussumerheide is alleen op 12 maart en 30 april een exemplaar gesignaleerd.

Veldleeuwerik Trek is op 5 maart geconstateerd. Groepjes Veldleeuweriken vlogen over soortgenoten, die nog een territorium moesten vestigen en deze reageerden door op te vliegen.

Witte kwikstaart In telgebied II op de Westerheide was op 24 maart een exemplaar aanwezig. Op de Bussumerheide was dat op 11 maart.

Zwartkop Bij La Provence was op 17 juni een exemplaar aanwezig en in het broedseizoen zijn op twee plaatsen af en toe exemplaren langs de Erfgooiersstraat gehoord.

Grasmus Op 5 mei hield zich een zingende Grasmus op in deelgebied III en op 29 mei zong er een exemplaar langs de Westerheideweg.

Tjiftjaf Langs de randen van beide gebieden zijn af en toe zingende exemplaren gehoord

Goudhaantje Langs het Gebed zonder Eind was op 12 maart een exemplaar aanwezig en op dezelfde datum is ook een Goudhaantje in deelgebied II van de Bussumerheide gezien.

Vuurgoudhaantje In bovengenoemd gebied hield zich op 12 maart ook een Vuurgoudhaantje op.

Winterkoning Aan de rand van de sportvallei zijn tenminste drie territoria geweest en op 8 april is langs diverse randen op vijf plaatsen zang gehoord.

Heggemus Van deze vroeg in het jaar zingende soort is op 16 mei een exemplaar in het gebied boven de dagcamping van de Westerheide gehoord. Op de Bussumerheide zong op 29 mei een exemplaar.

Grote lijster Op 25 juni is een exemplaar op de Westerheide gezien.

Merel Alleen al langs de randen van de Bussumerheide waren er veertien plaatsen waar deze soort geregeld zingend is gehoord. Langs de randen van de Westerheide zijn ook op verscheidene plaatsen zingende Merels aangetroffen.

Zanglijster De enige waarneming van deze soort komt van de Aardjesberg, waar zich op 27 maart een exemplaar ophield.

Tapuit Doortrekkers zijn 29 april (2 exemplaren), op 7 mei (op vijf plaatsen) en op 13 mei gezien.

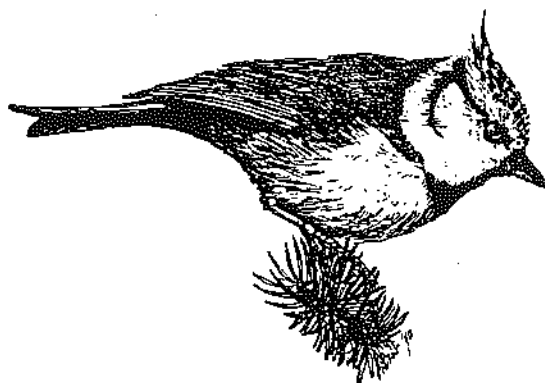
Paapje Een doortrekker bevond zich op 7 mei bij de Aardjesberg

Roodborst Buiten het geïnventariseerde gebied aan de rand van de Erfgooiersstraat bevonden zich 11 territoria.

Koolmees De Aardjesberg, de omgeving van de manege en Erfgooierstraat waren de plaatsen waar het hele seizoen door koolmezen zijn gesignaleerd. Rond de Bussumerheide zijn de waarnemingen hoofdzakelijk langs het Gebed zonder Eind gedaan.

Pimpelmees Ronde de Aardjesberg, waar nestkasten hangen, en bij de randzone aan de Erfgooierstraat zijn vrij geregeld pimpelmezen gezien.

Kuifmees Langs de randen van de Bussumerheide zijn diverse keren Kuifmezen opgemerkt. Voor de Westerheide wordt slechts een keer een waarneming (van 23 maart) opgegeven.

Kuifmees (Peter Venema, uit Drentse Nieuwsbrief)

Glanskop Bij de Erfgooiersstraat was op 9 april een zingend exemplaar aanwezig.

Matkop Langs de Westerheideweg is op 16 mei een exemplaar gehoord.

Boomklever Het hele seizoen door zijn boomklevers in villatuinten aan de Westerheideweg gehoord. Bij het ruïnedorp riep op 1 april een Boomklever.

Boomkruiper Op 22 mei riep een Boomkruiper in het gebied ten noorden van de manege.

Rietgors Een exemplaar hield zich op 24 maart op de Westerheide in deelgebied I op. In heiden met grasbegroeiing overwinteren nogal eens rietgorzen.

Appelvink Op 25 juni vloog een exemplaar in noordelijke richting.

Kneu De enige waarneming van een Kneu dateert van 25 juni toen op de Bussumerheide een exemplaar overvloog.

Goudvink Op 29 mei en 19 juni is een exemplaar in deelgebied I van de Bussumerheide gesignaleerd en op de Westerheide is op 25 juni een exemplaar gezien.

Vink In de randbebossing van de Westerheide zongen af en toe exemplaren.

Wielewaal Deze soort verwacht men niet op de heide. Langs de rand tegen de Westerheideweg zijn echter op 7 mei, 22 mei en 17 juni exemplaren gezien of gehoord. In het laatste geval ging het om een paar, waarvan een van de twee biddend boven de heistruikjes naar voedsel zocht. Na enige tijd verdwenen zij beiden naar de villatuinten, waar zich waarschijnlijk een nest bevond.

Spreeuw Hoewel er slechts een waarneming van 16 in zuidoostelijke richting vliegende exemplaren is vastgelegd, zijn er ongetwijfeld meer gezien.

Zwarte kraai Diverse keren hielden zich exemplaren langs de Larenseweg op en ook bij de Aardjesberg is deze soort gesignaleerd.

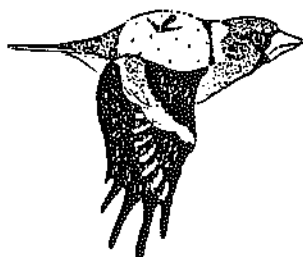
Kauw Soms hielden zich tientallen kauwen tegelijk langs de paden (hondeuitwerpselen) of op heide met korte begroeiing op.

Ekster Op beide heidevelden waren soms exemplaren aanwezig. Grote groepen zijn nooit gesignaleerd.

Vlaamse gaai Bij de Aardjesberg en aan de zuidwestrand zijn af en toe Vlaamse gaaien gezien.

10. CONCLUSIE

Voor grote bodembroedende vogels zijn de onderzochte heidevelden op dit moment nauwelijks van belang. Afgezien daarvan zijn zij toch nog best de moeite waard. Voor Veldleeuweriken en in mindere mate voor Graspiepers lijken de heidevelden een toevluchtsoord te worden. De aantallen zijn er met vorige inventarisaties vergeleken hoog, terwijl in agrarische gebieden de aantallen sterk afnemen. Op de beide heidevelden was de Graspieper voor het eerst sinds jaren weer broedvogel.

Geraadpleegde literatuur

Alleyn, W.F., L.M.J. van den Bergh, S.Braaksma, Th. F. A. ter Haar, D.A. Jonkers, H.N. Leys & J. van der Straaten 1971. Avifauna van Midden-Nederland. Van Gorcum, Assen. 520 p.

Dijk, A.J van 1993. Handleiding SOVON broedvogelonderzoek. SOVON, Beek-Ubbergen. 54 p.

Gorkom, J.C. van 1985. De vegetatie en enkele beheersaspecten van de Bussumer- en Westerheide in het Gooi. Voorlopig concept.

Heidemij Adviesbureau 1985. Beheersvisie voor het beschermde natuurmonument Bussumer- en Westerheide 1986-1996. Arnhem. 42 p.

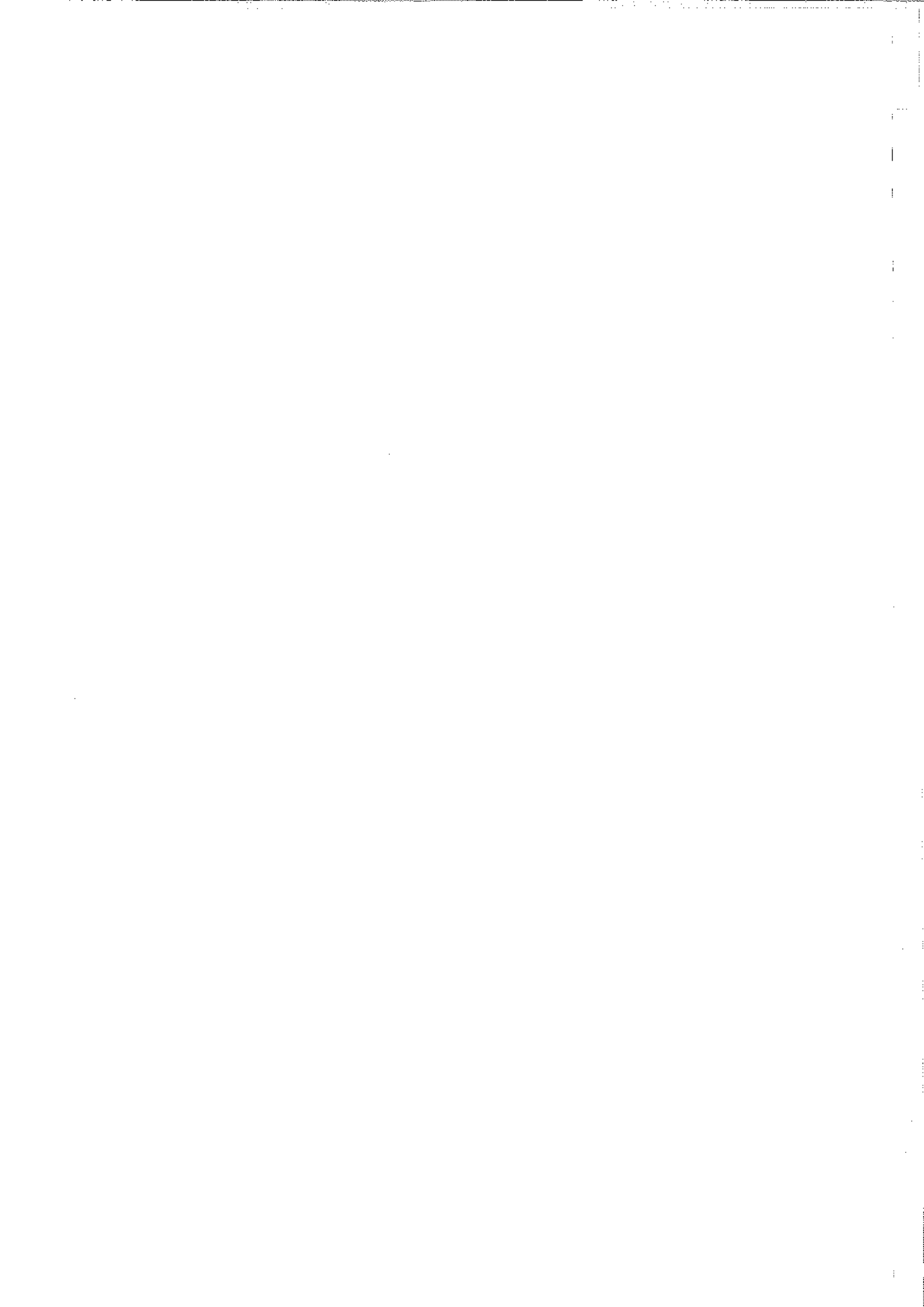
Jonkers, D.A. 1992. Broedvogels van de Zuiderheide en de omgeving van Heidebloem in 1990. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken, Hilversum. Uitgave 77. 85 p.

Jonkers, D.A. 1995. De fauna van de grote heidevelden in Nunspeet. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen. IBN-rapport 134. 142 p.

Moolenbeek, R.G., J. Harder & A. Vermeule 1985. Broedvogels van de Gooise heidevelden 1969-1982. Vogelwerkgroep Het Gooi en Omstreken Hilversum. Uitgave 50.

Teixeira, R.M. (redactie) 1979. Atlas van de Nederlandse broedvogels. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland 's-Graveland. 431 p.

Vrankrijker, A.C.J. de 1957. Het Gooisch Natuurreservaat. Van Dishoeck, Bussum.

Bijlagen

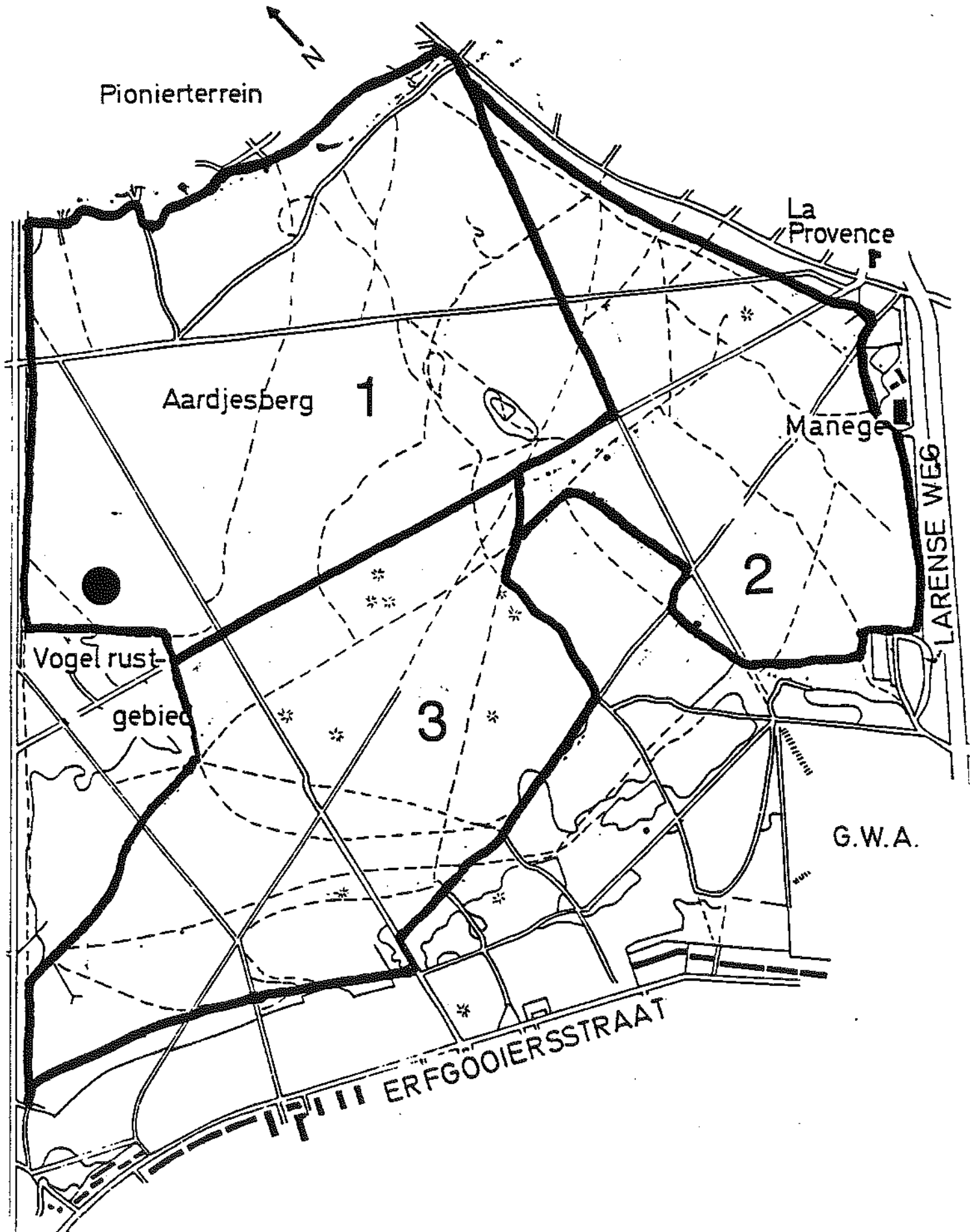

WESTERHEIDE

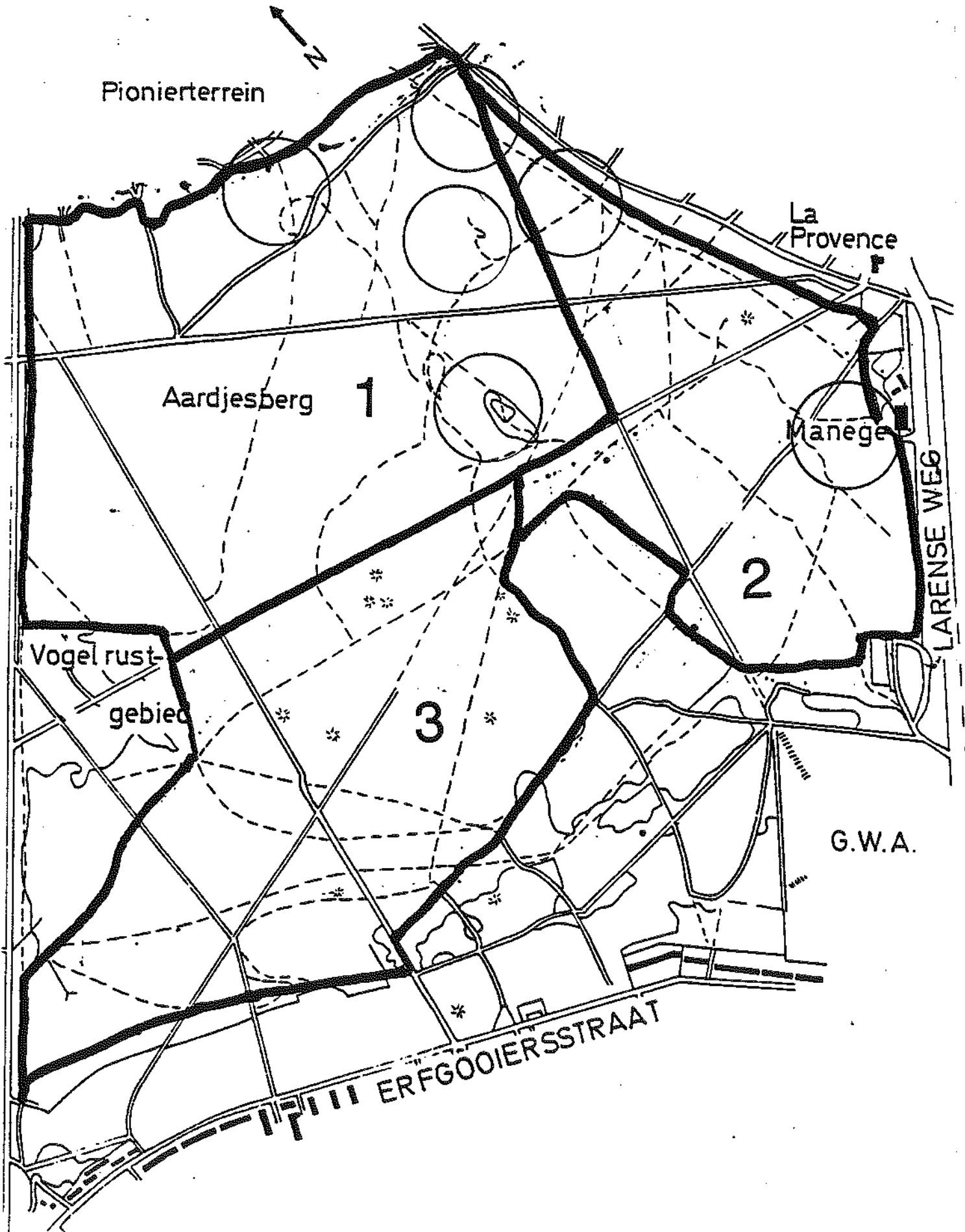
24

Torenvalk 1 paar

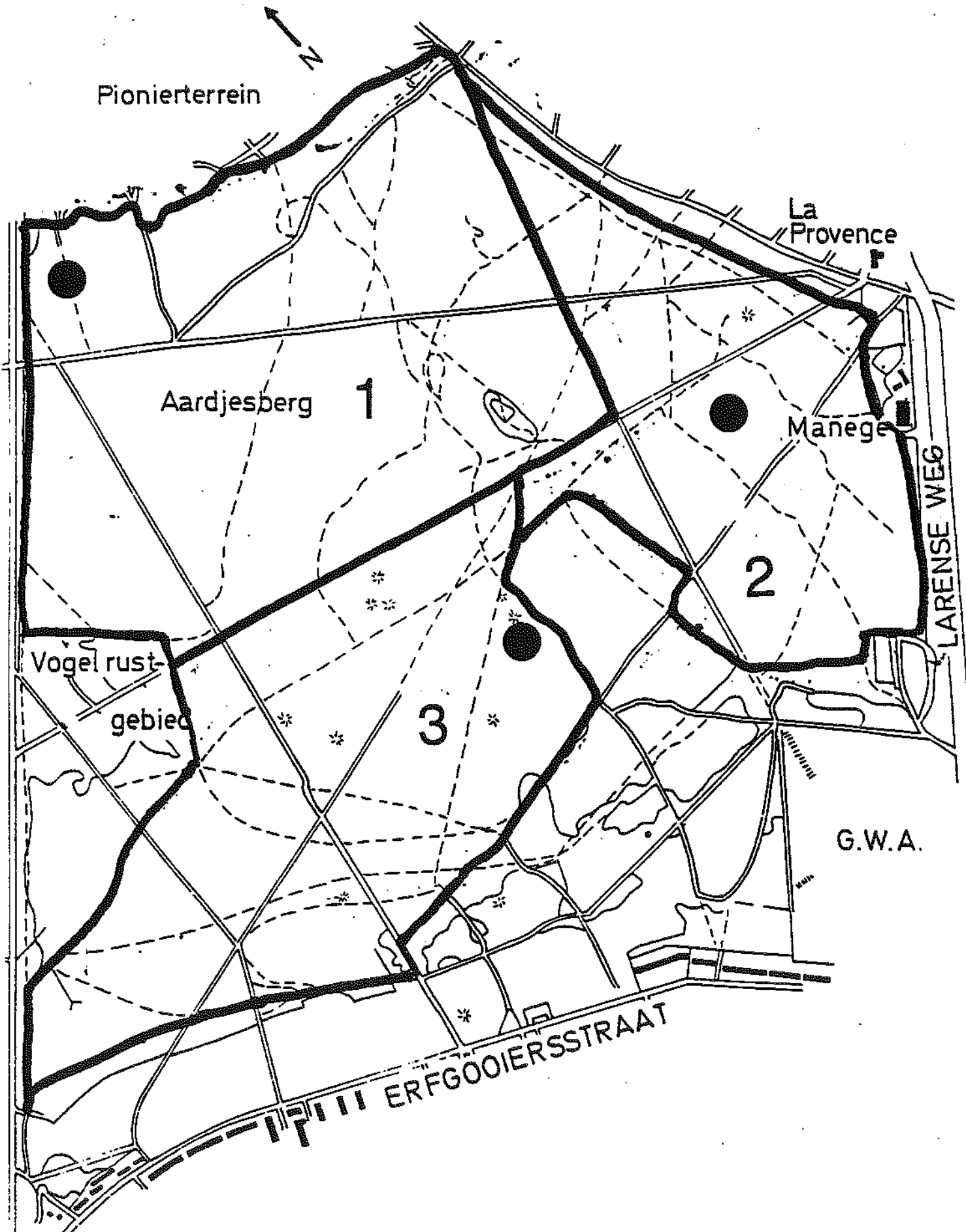
WESTERHEIDE

Fazant 6 paar

WESTERHEIDE

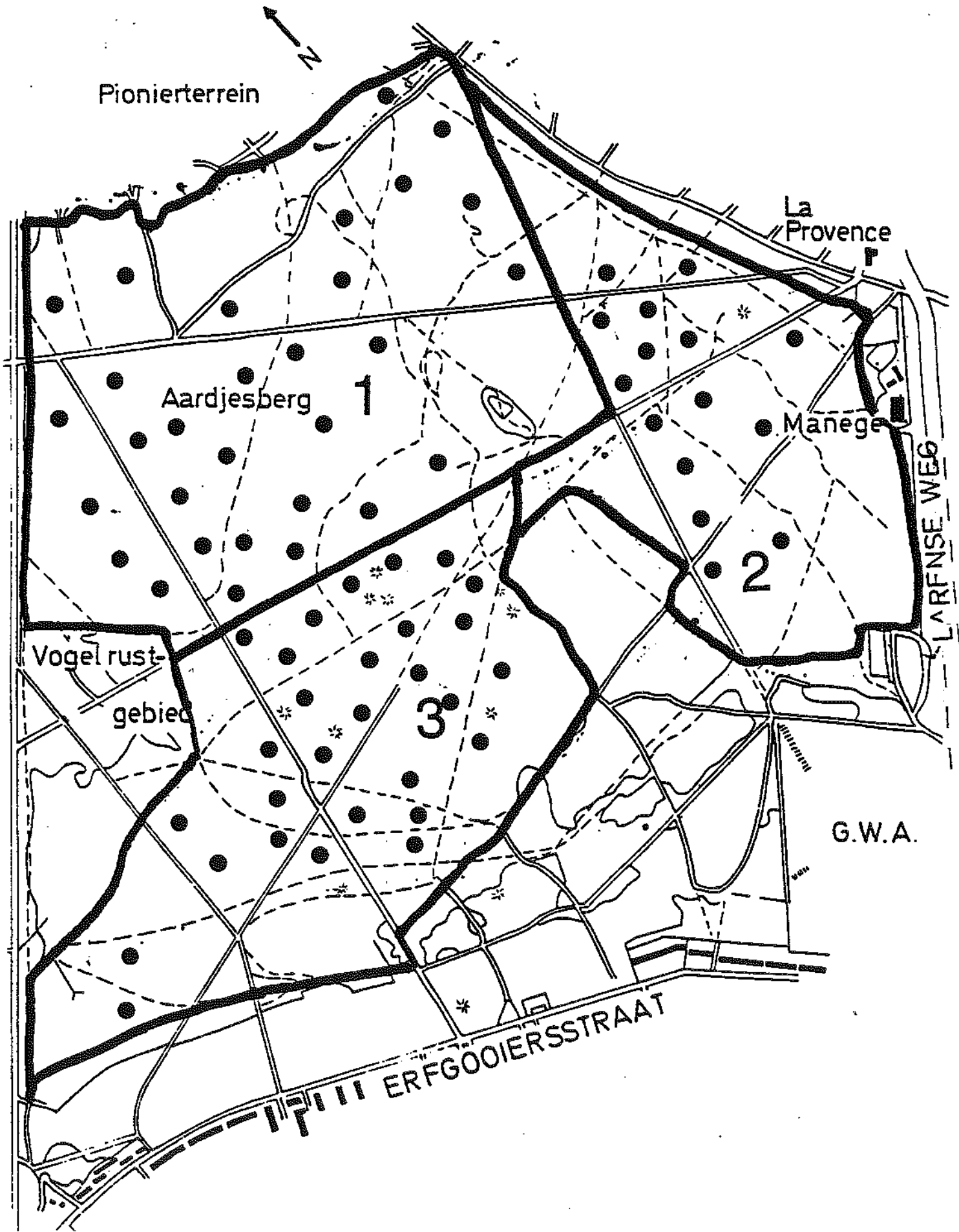
Boomleeuwerik 3 paar

WESTERHEIDE

27

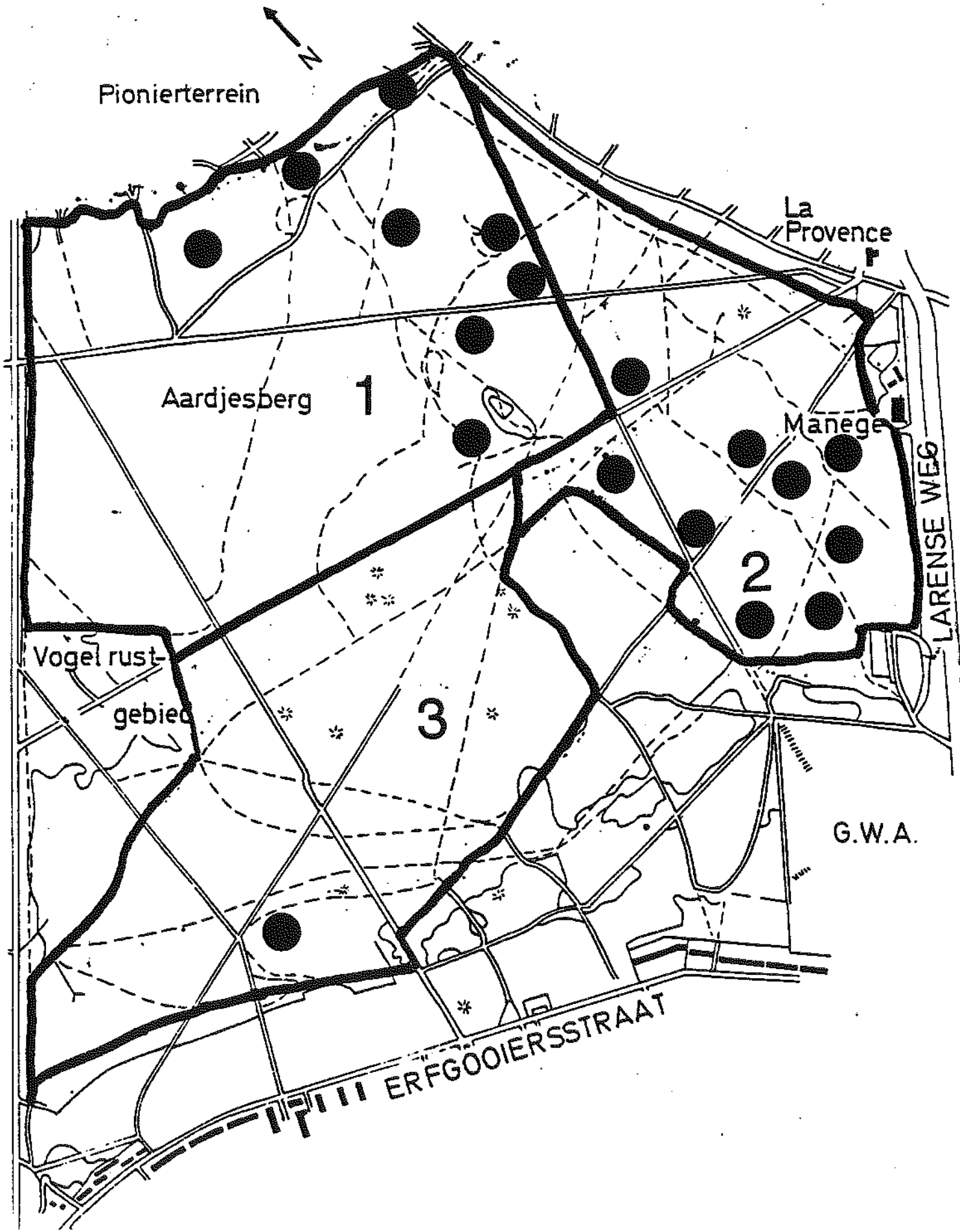
Veldleeuwerik 80 paar

WESTERHEIDE

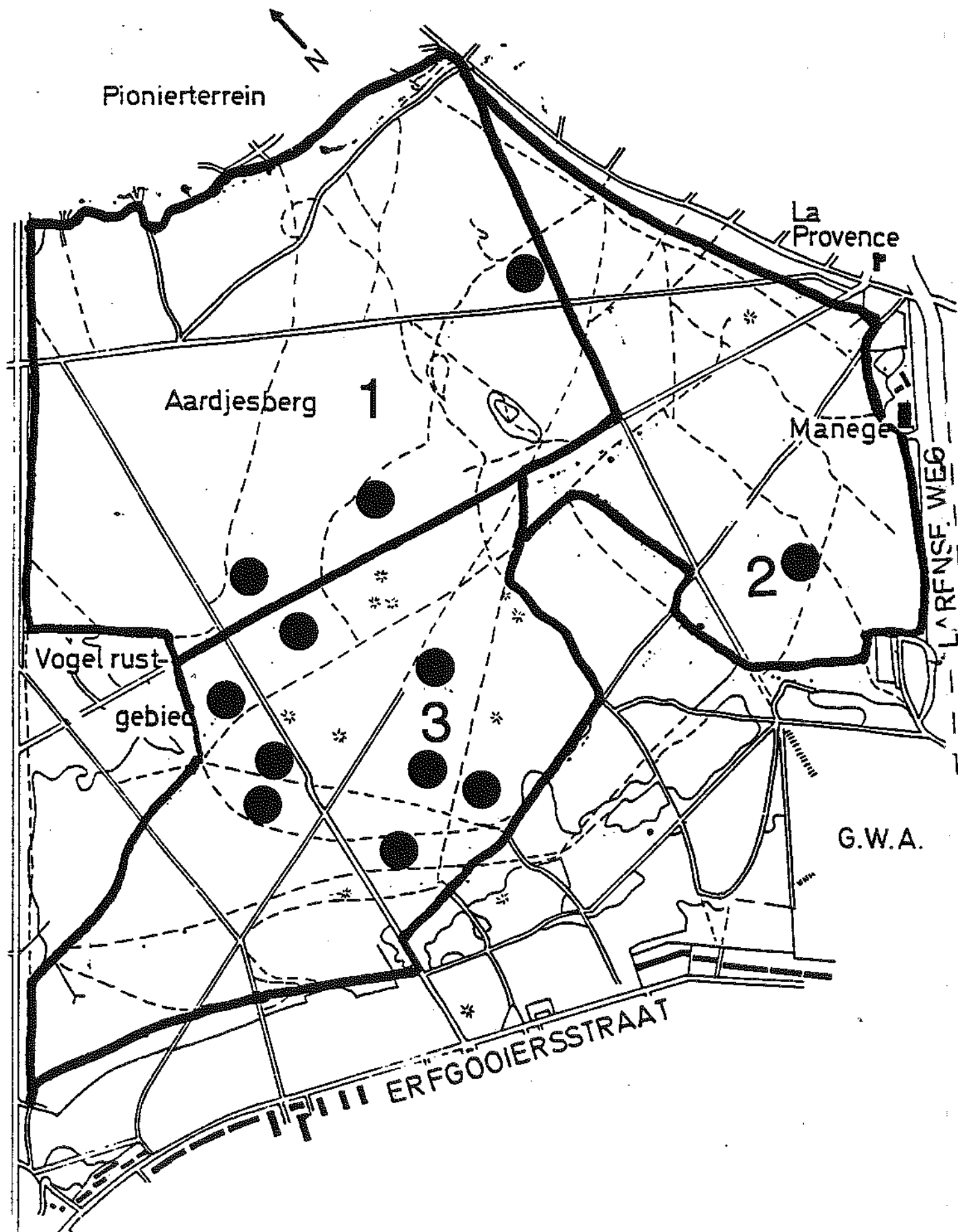
28

Boompieper 20 paar

WESTERHEIDE

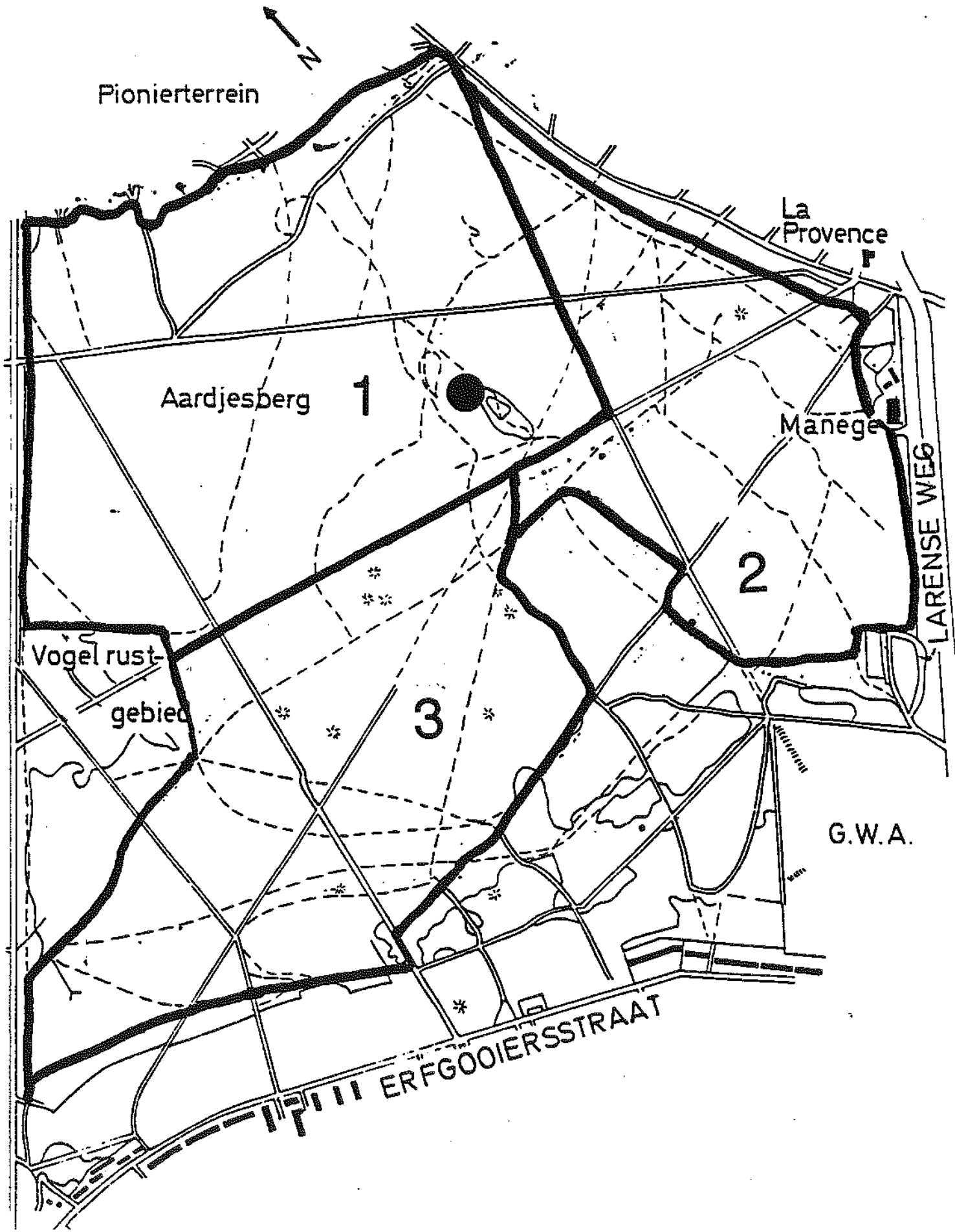
Graspieper 12 paar

WESTERHEIDE

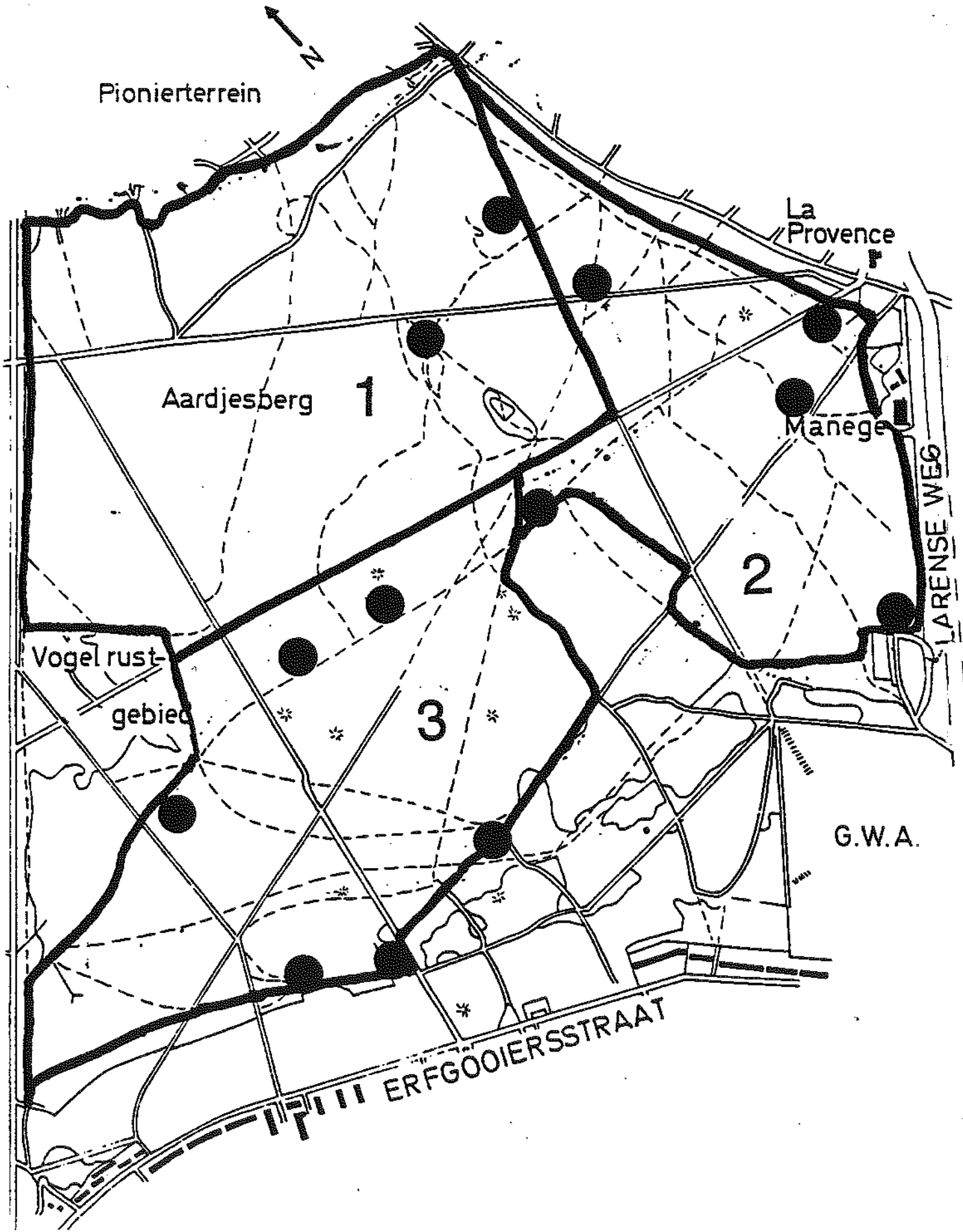
30

Winterkoning 1 paar

WESTERHEIDE

Merel 13 paar

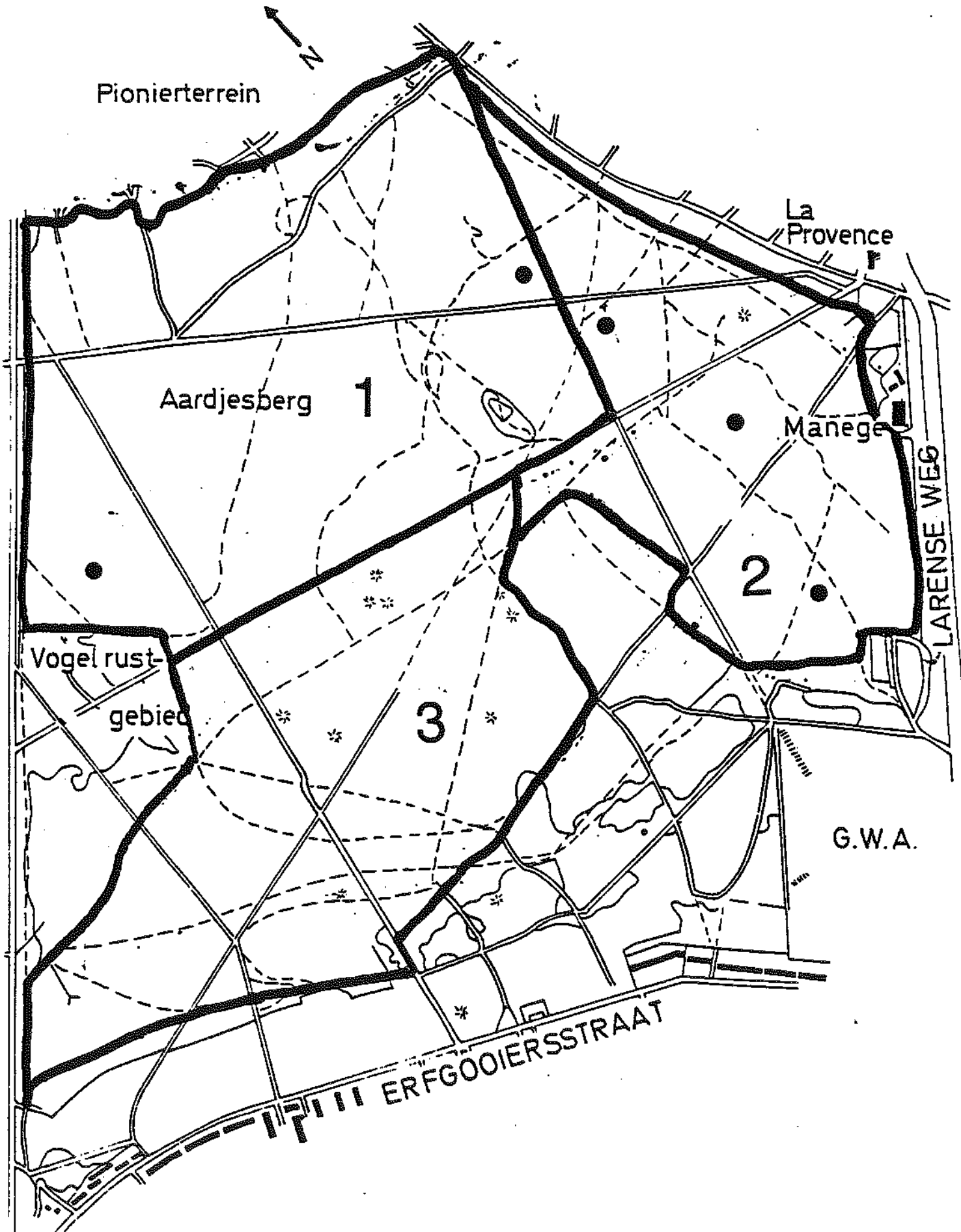

WESTERHEIDE

32

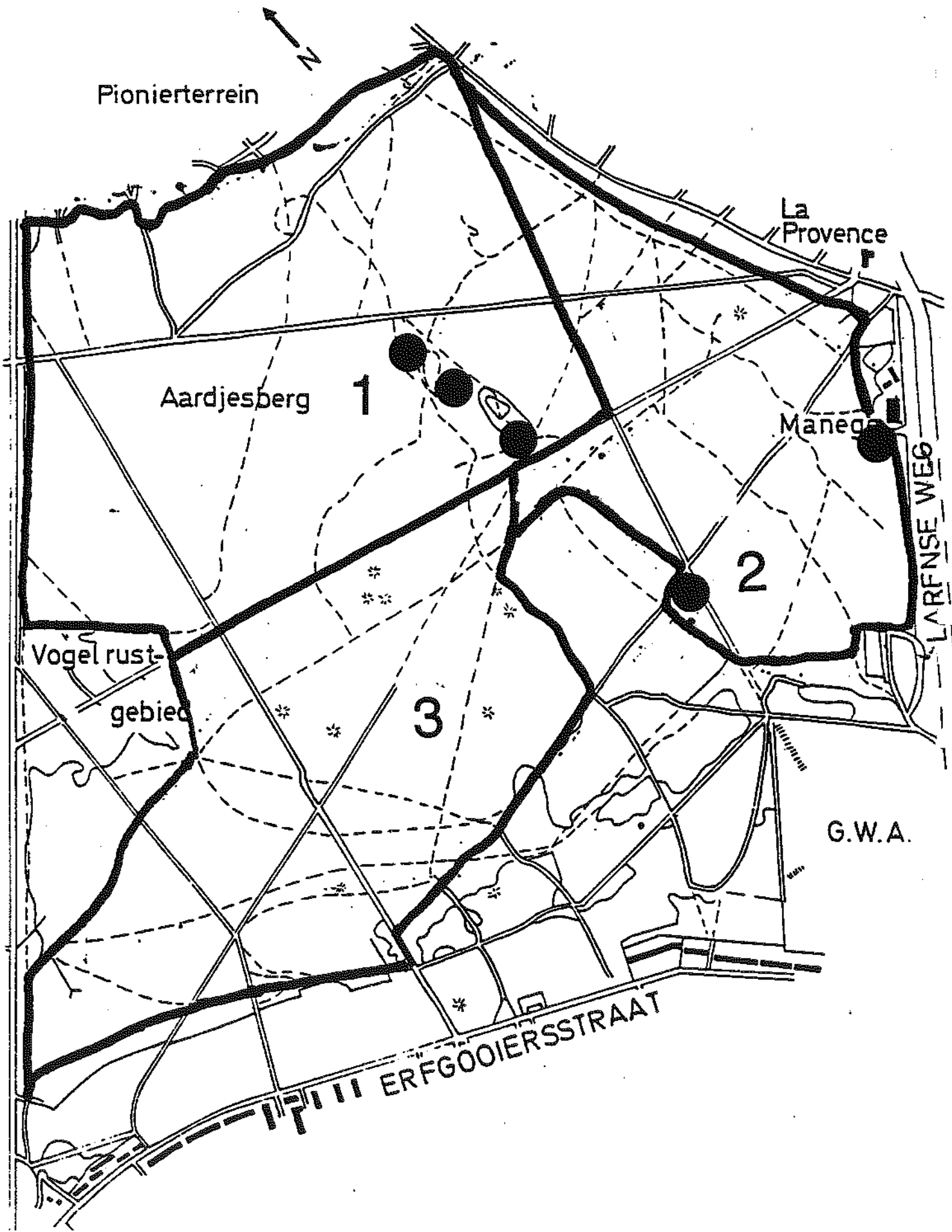
Roodborsttapuit 5 paar

WESTERHEIDE

33

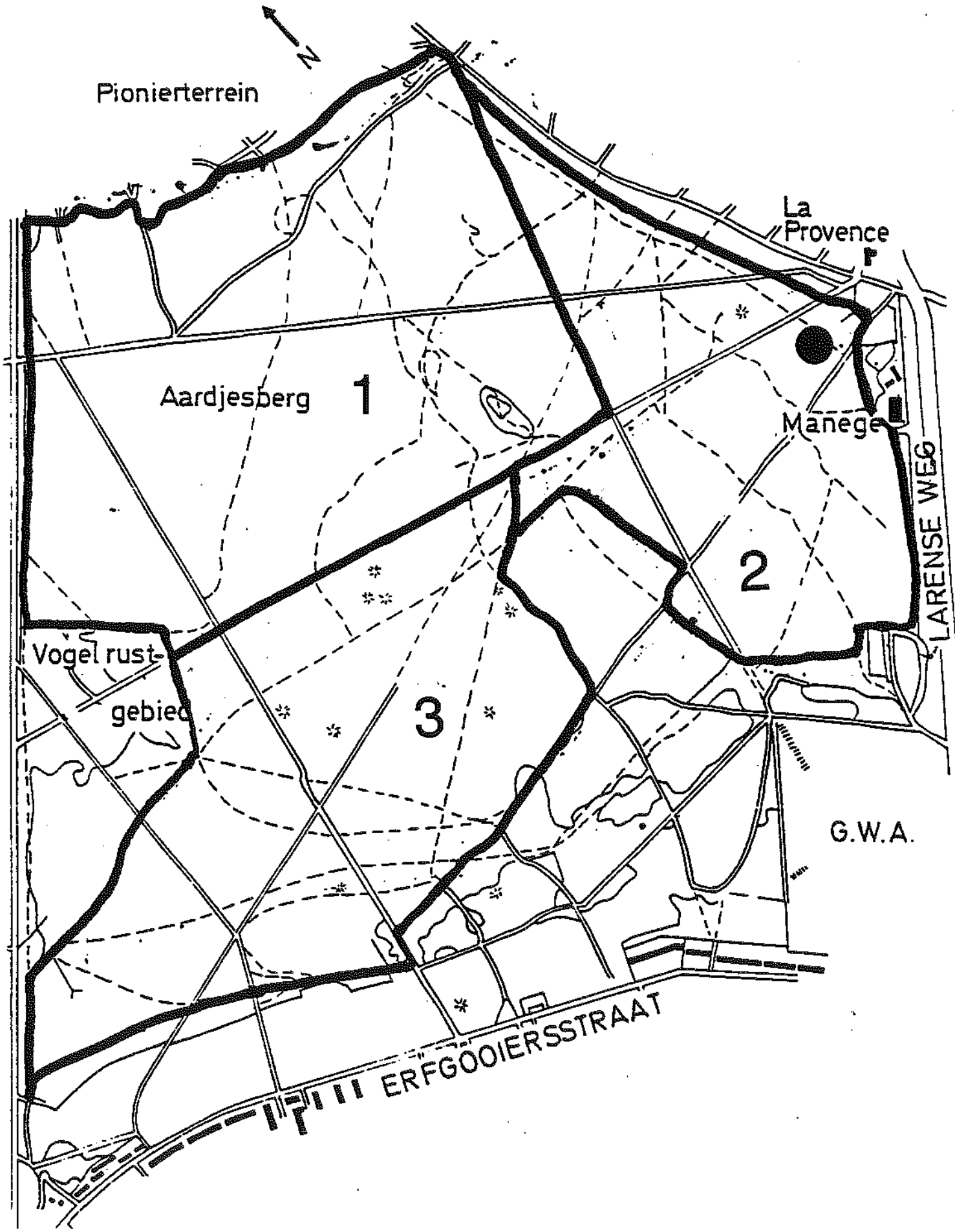
Roodborst 5 paar

WESTERHEIDE

34

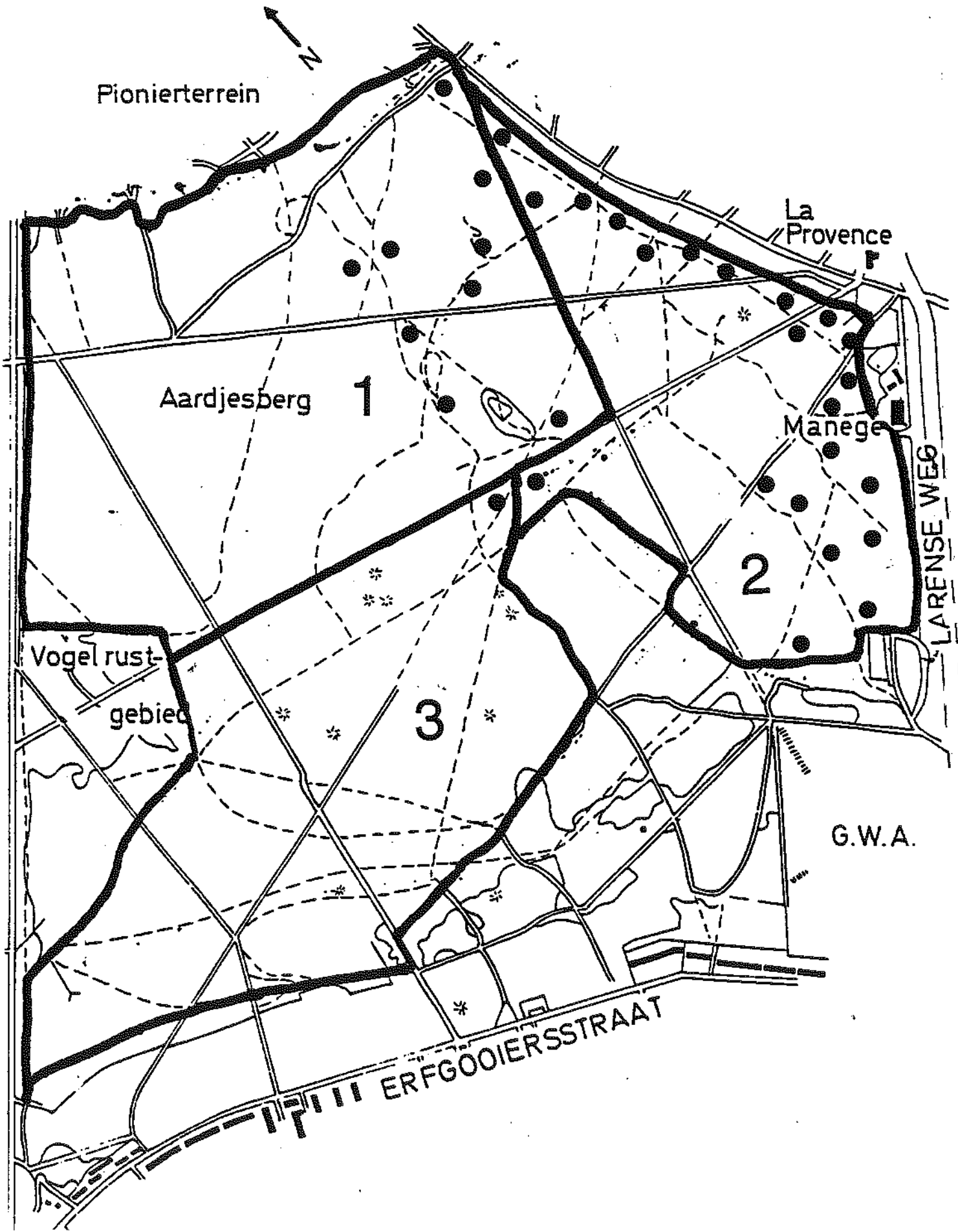
Tuinfluiter 1 paar

WESTERHEIDE

35

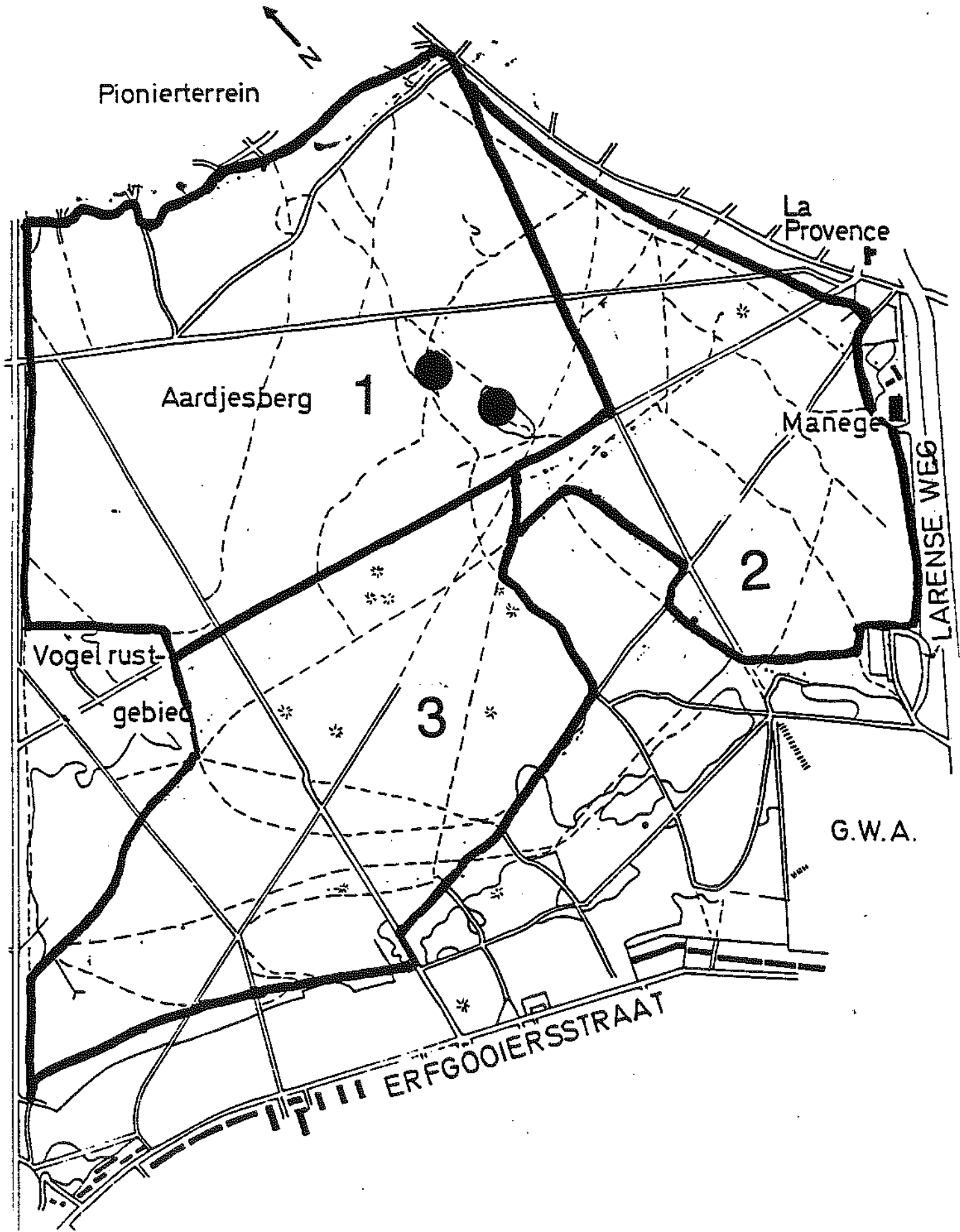
Fitis 32 paar

WESTERHEIDE

36

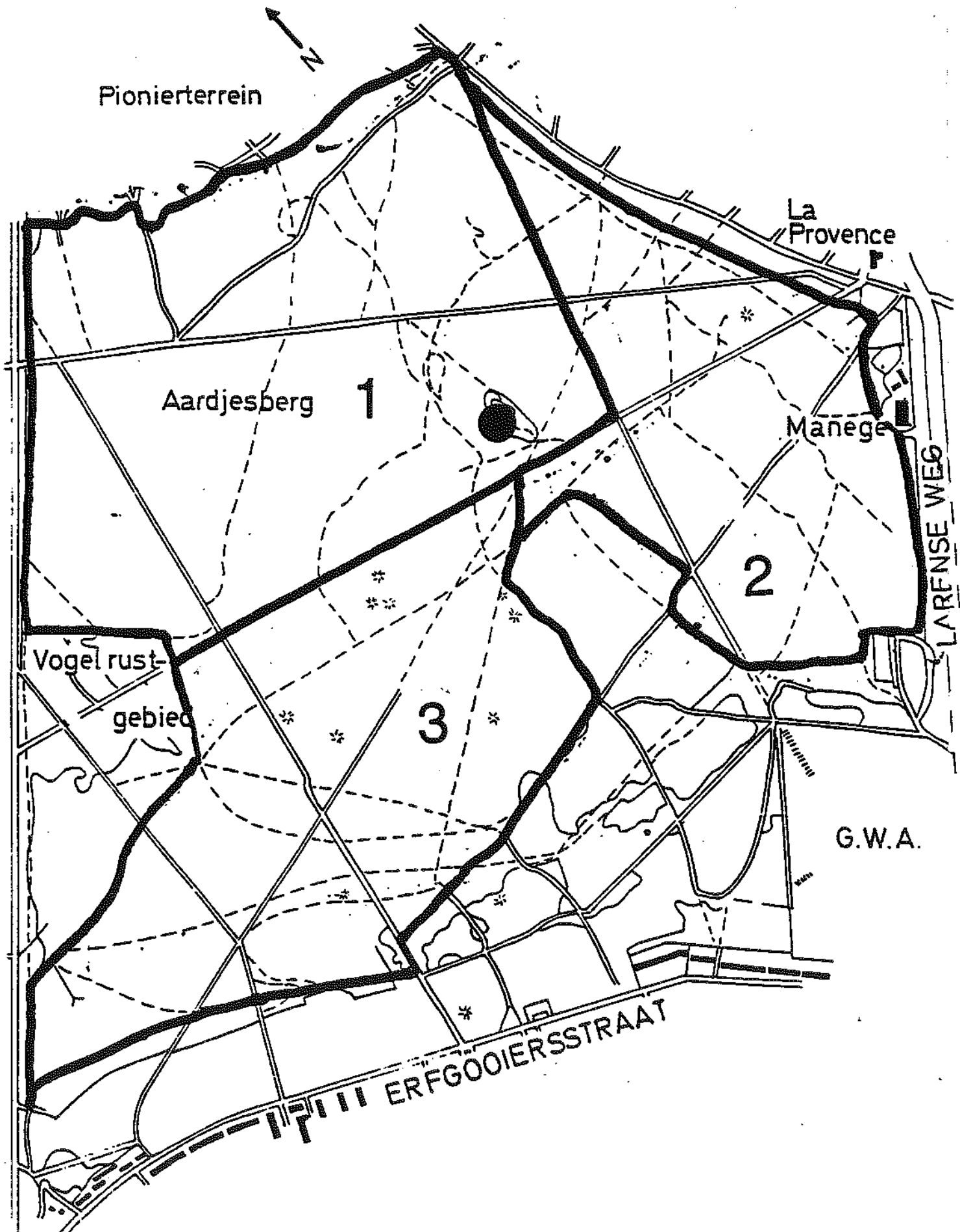
Koolmees 2 paar

WESTERHEIDE

37

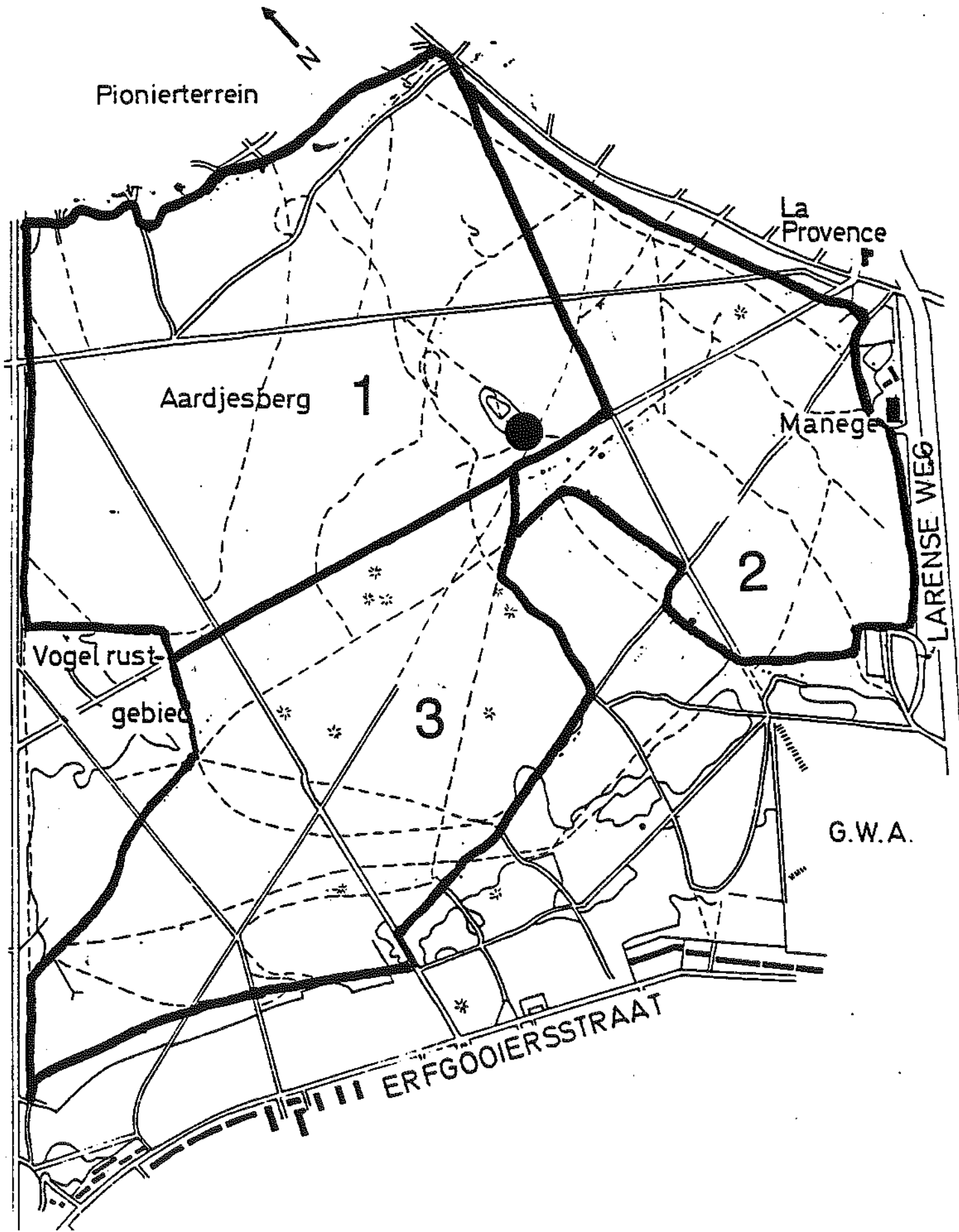
Pimpelmees 1 paar

WESTERHEIDE

38

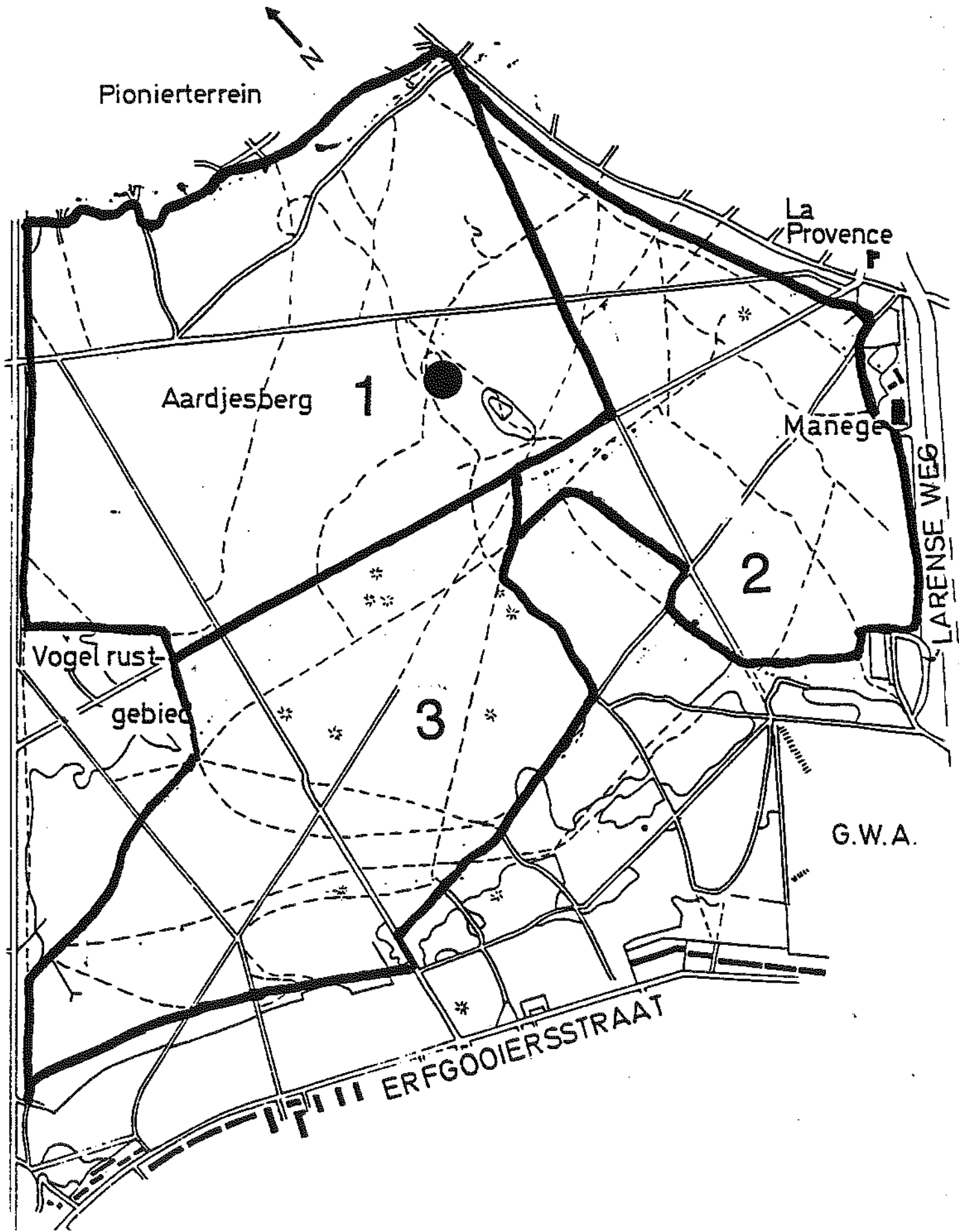
Kuifmees 1 paar

WESTERHEIDE

39

Vink 1 paar

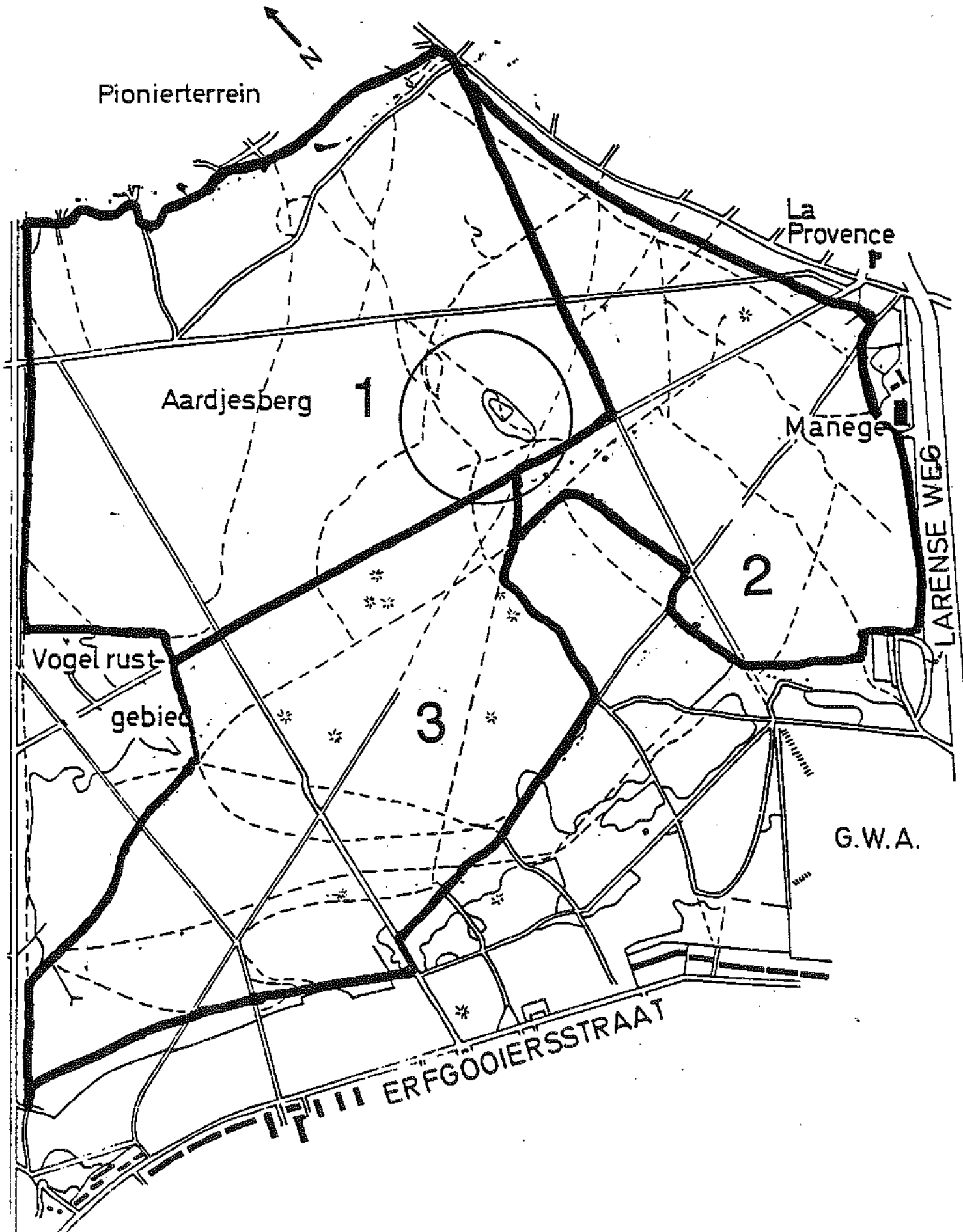

WESTERHEIDE

40

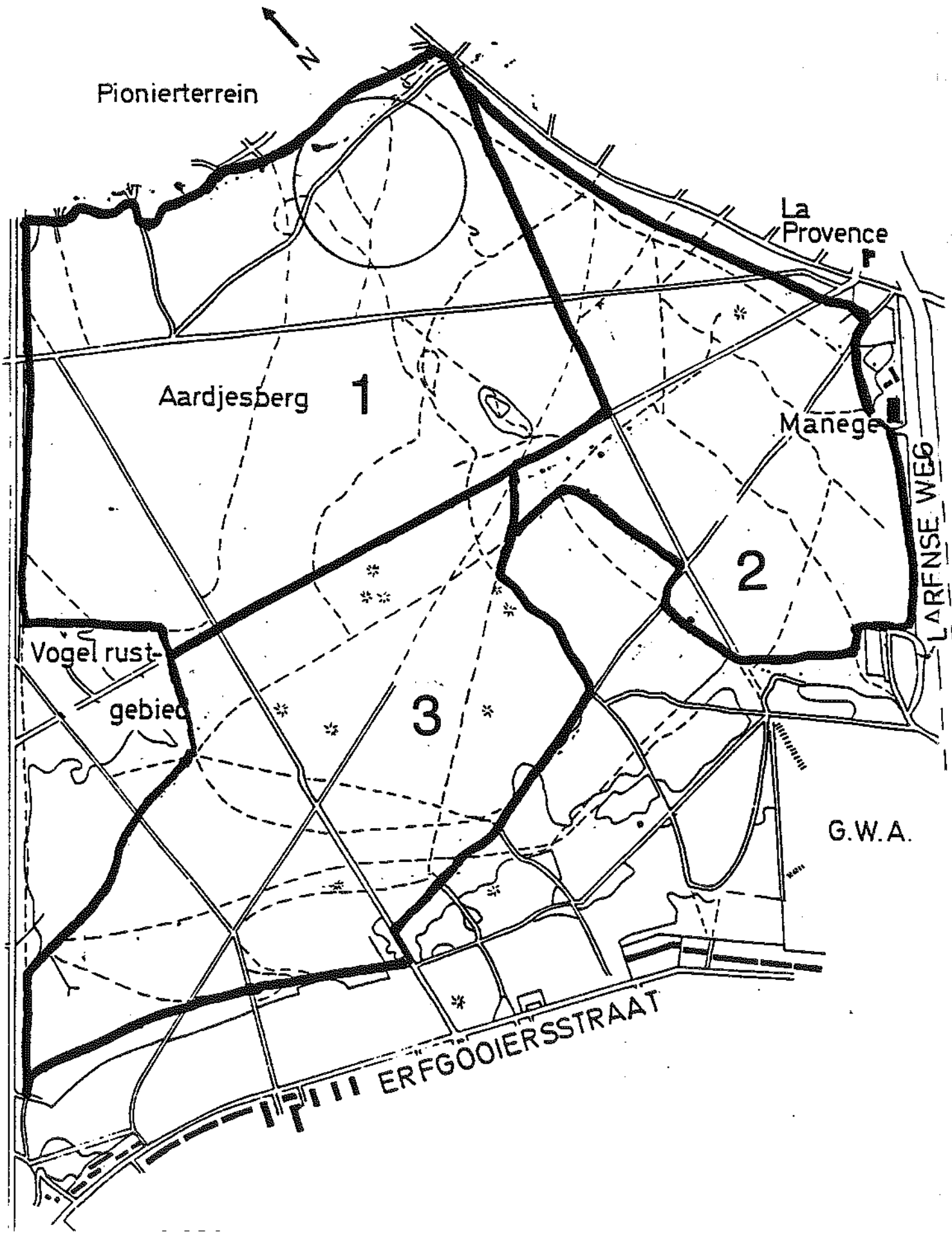
Zwarte kraai 1 paar

WESTERHEIDE

41

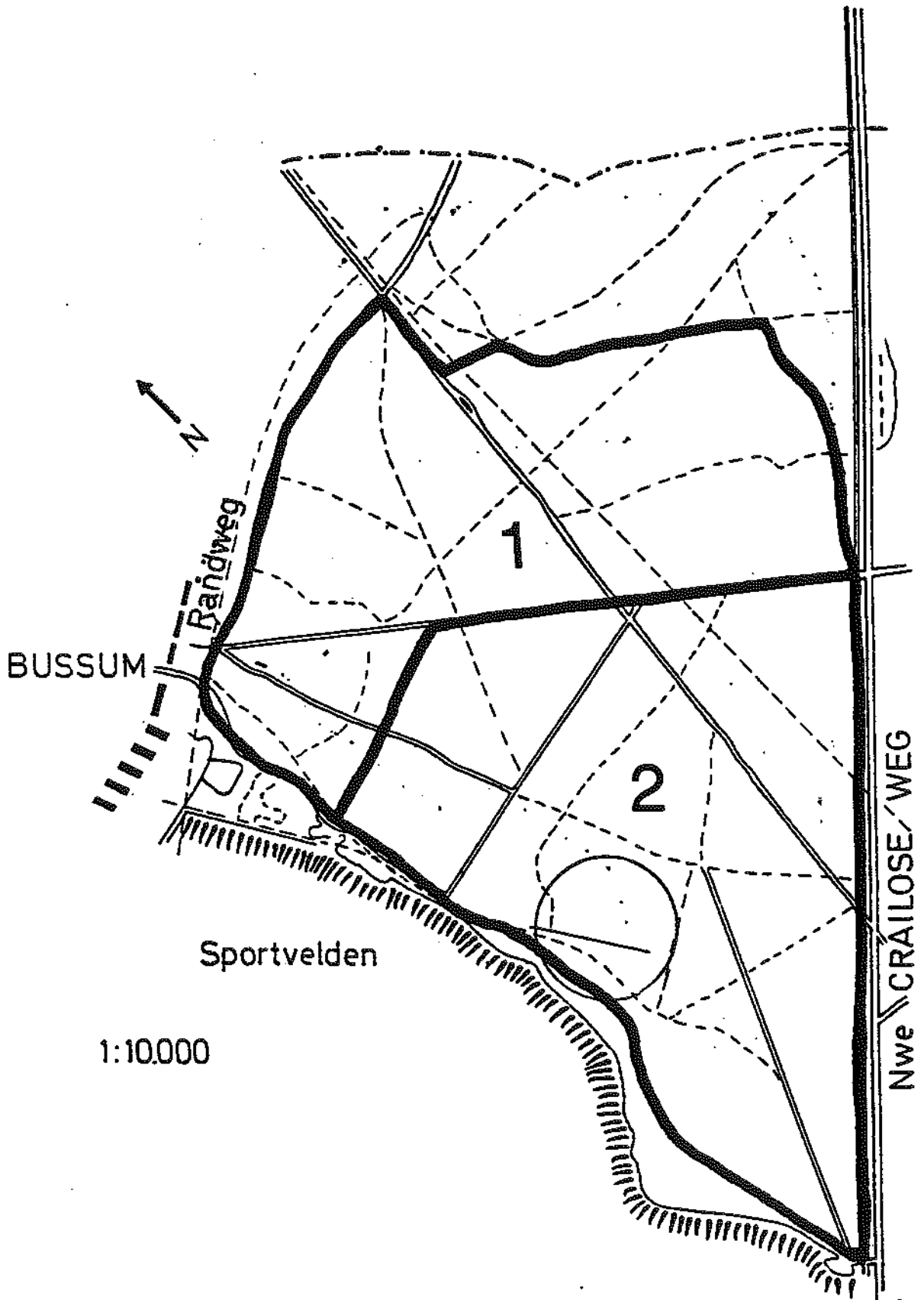
Vlaamse gaai 1 paar

BUSSUMMERHEIDE

42

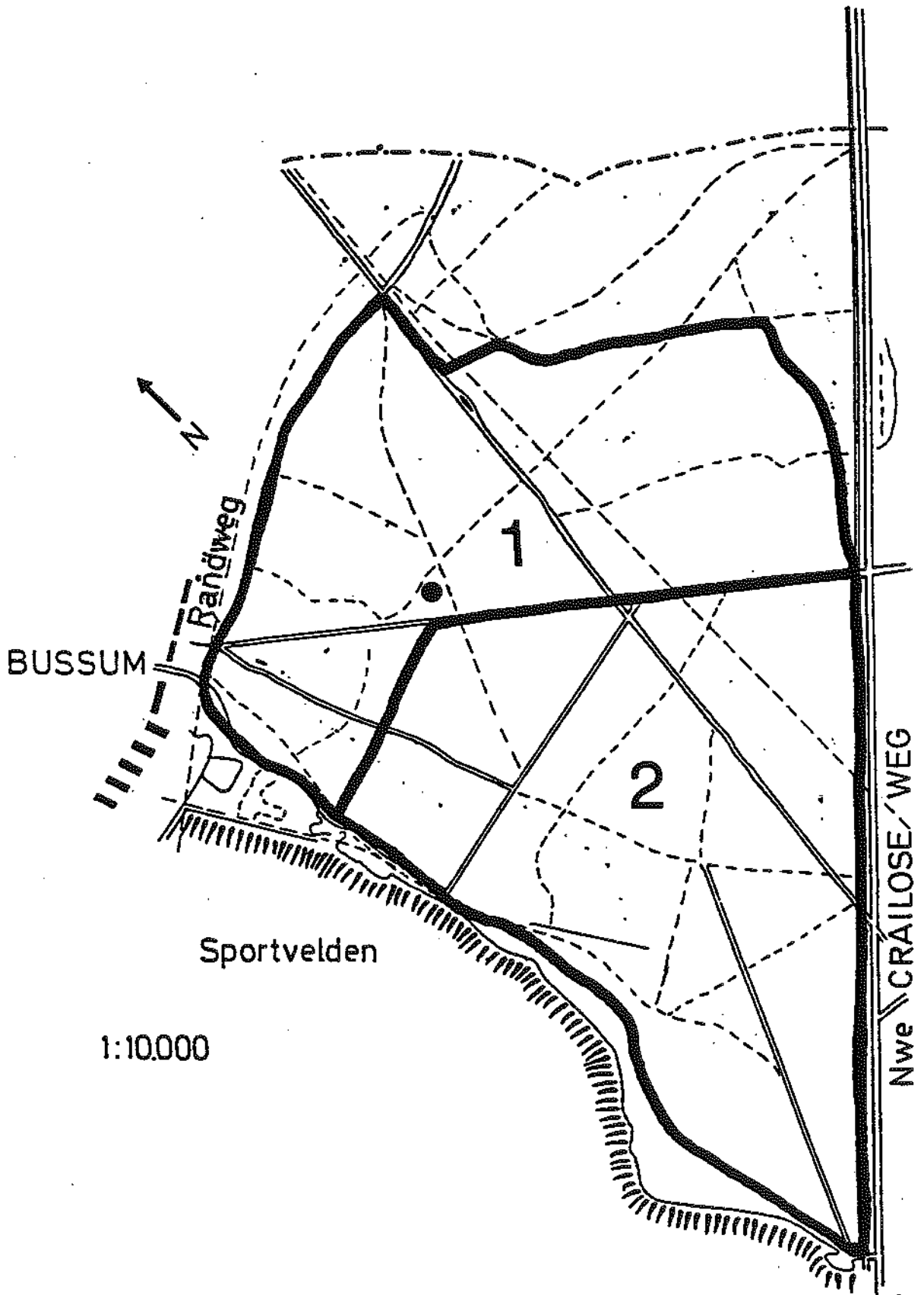
Houtduif 1 paar

BUSSUMMERHEIDE

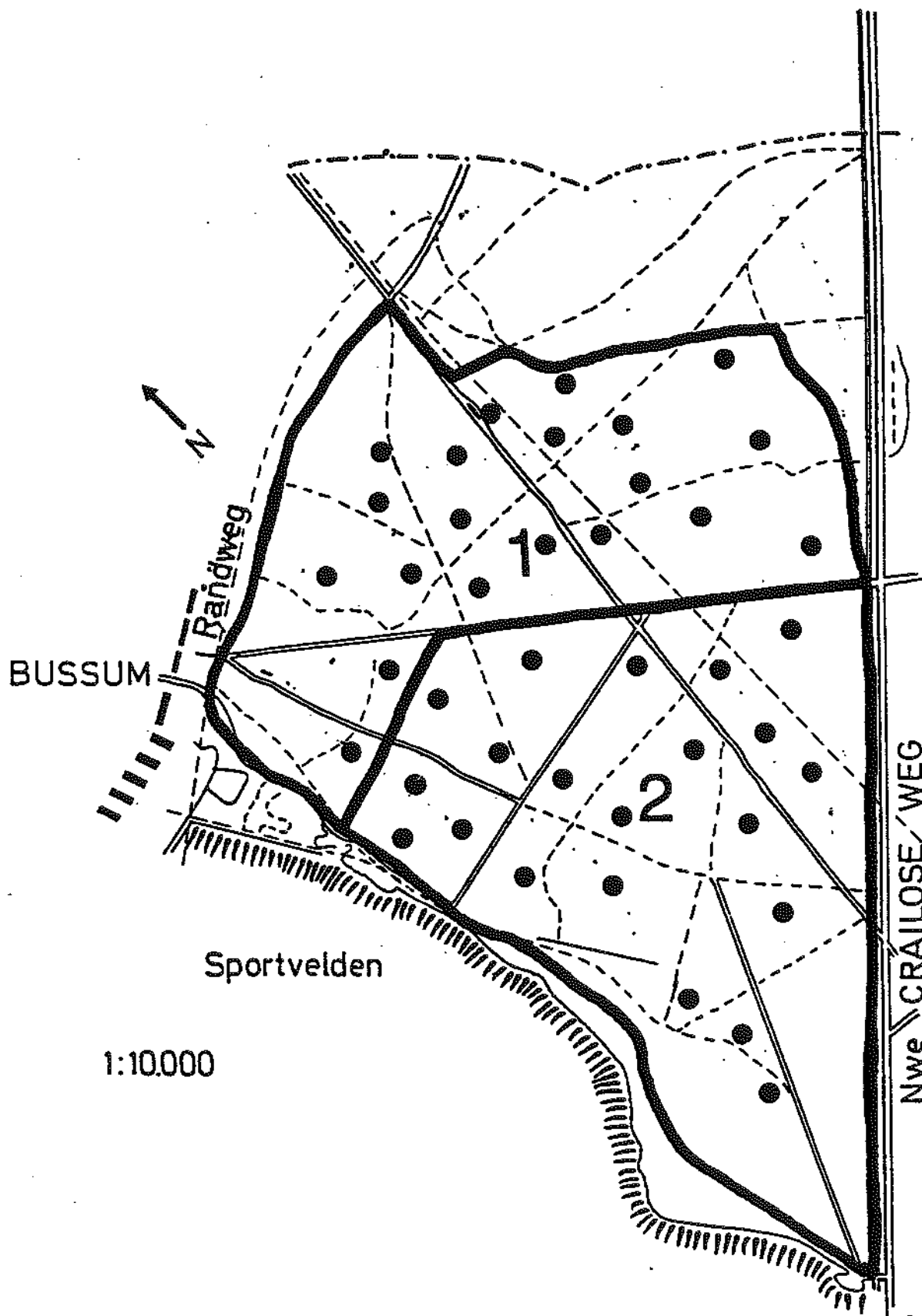
43

Boomleeuwerik 1 paar

BUSSUMMERHEIDE 44

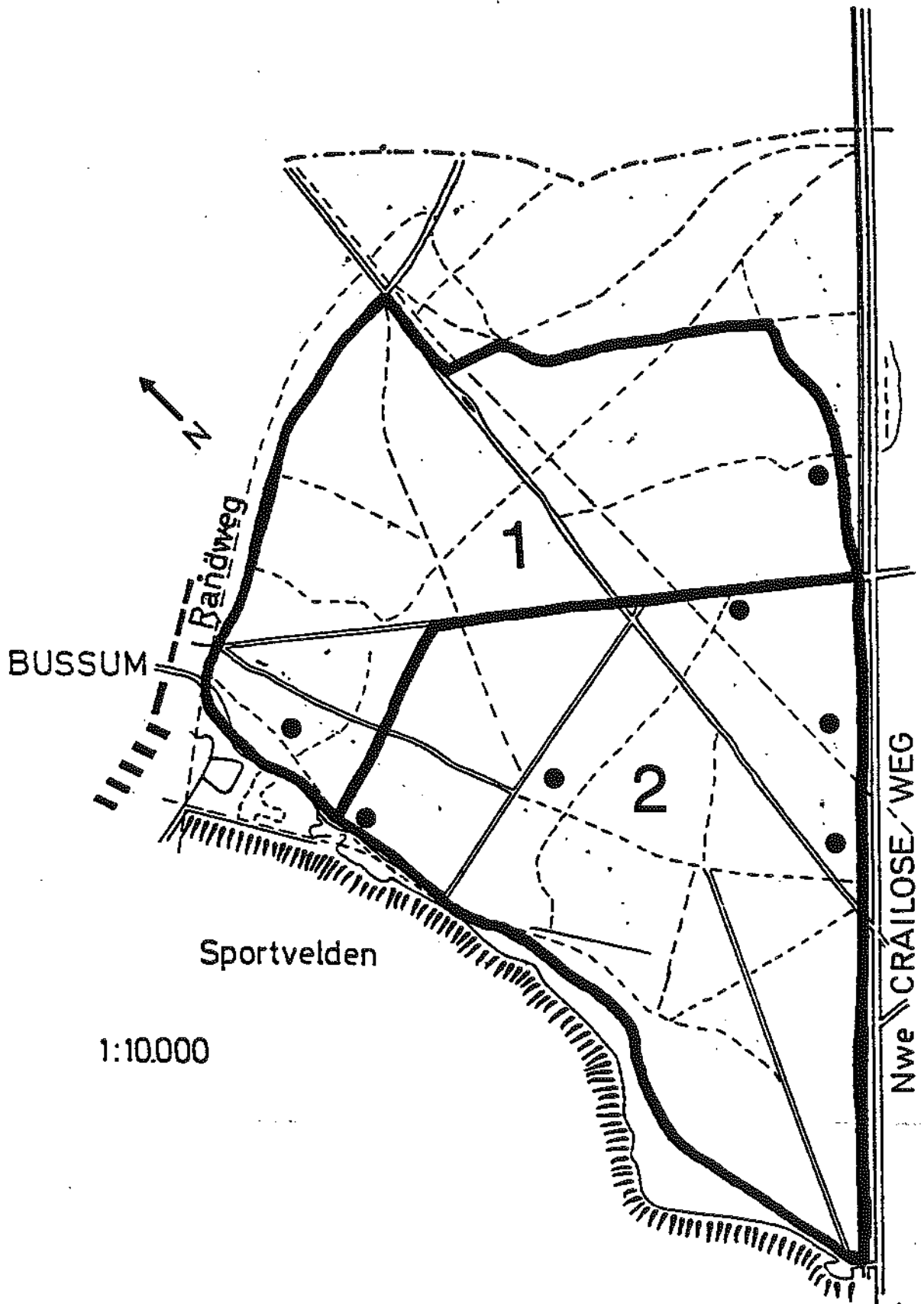
Veldleeuwerik 41 paar

BUSSUMMERHEIDE

45

Boompieper 7 paar

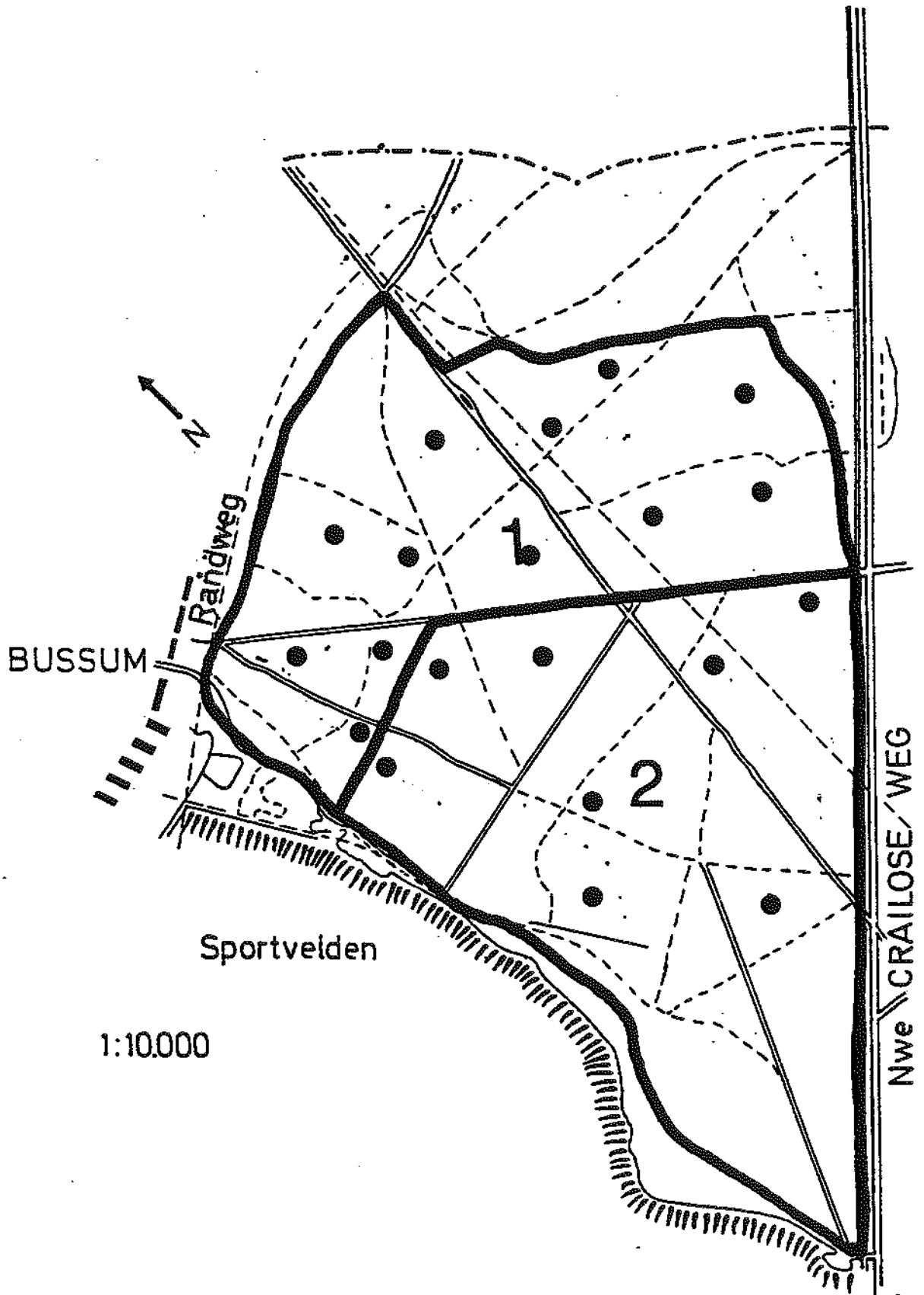

1:10.000

BUSSUMMERHEIDE

46

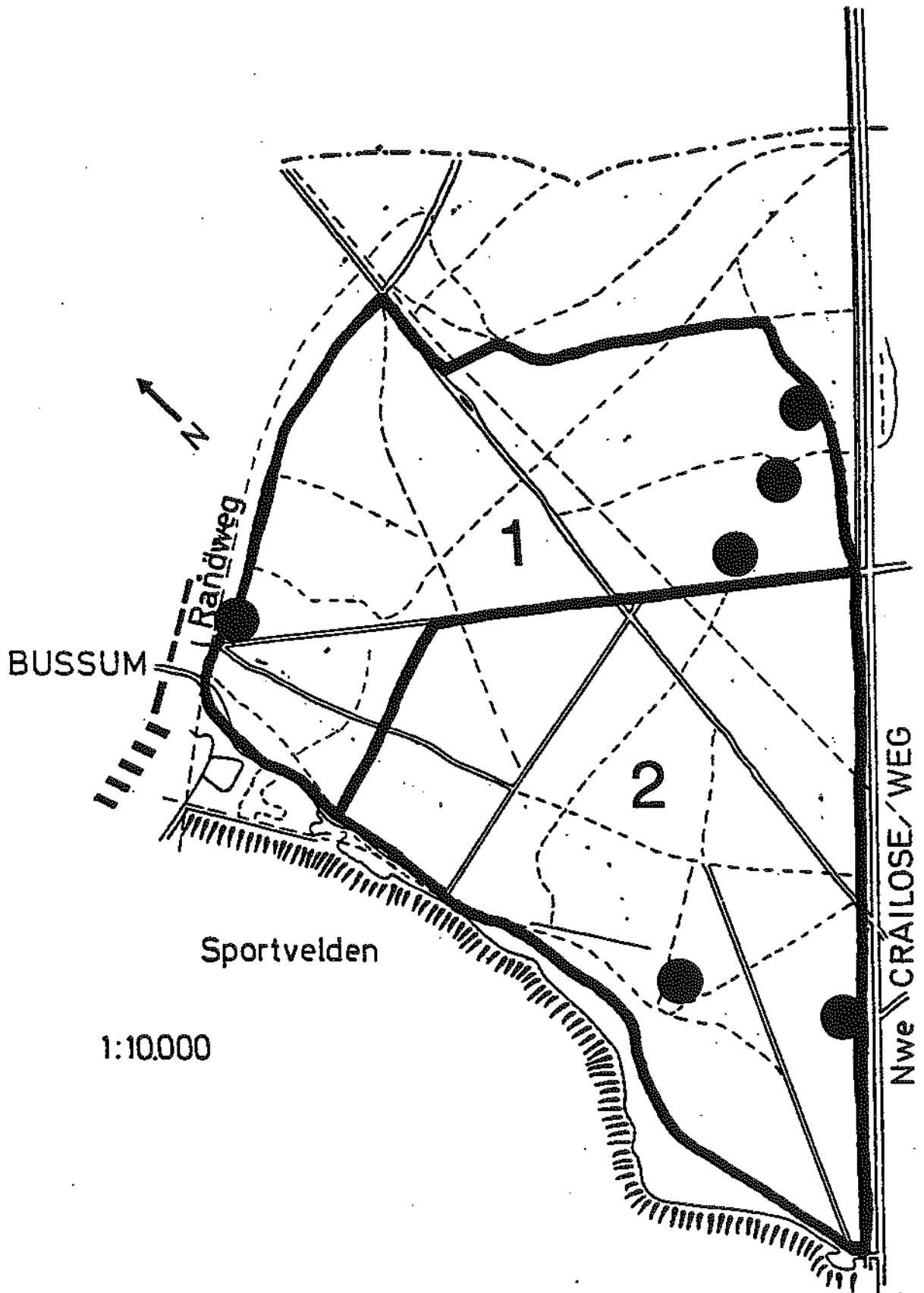
Graspieper 20 paar

BUSSUMMERHEIDE

47

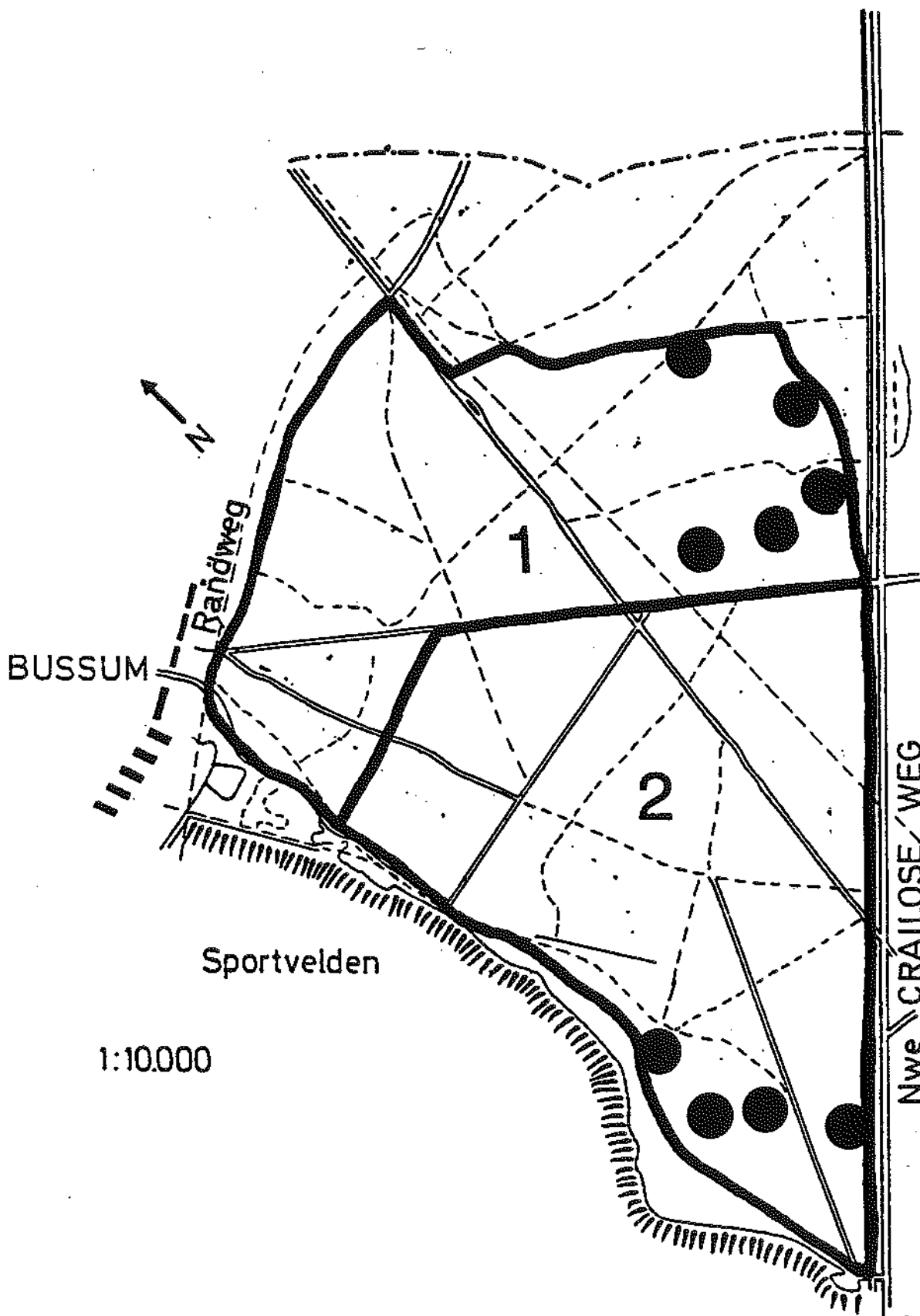
Merel 6 paar

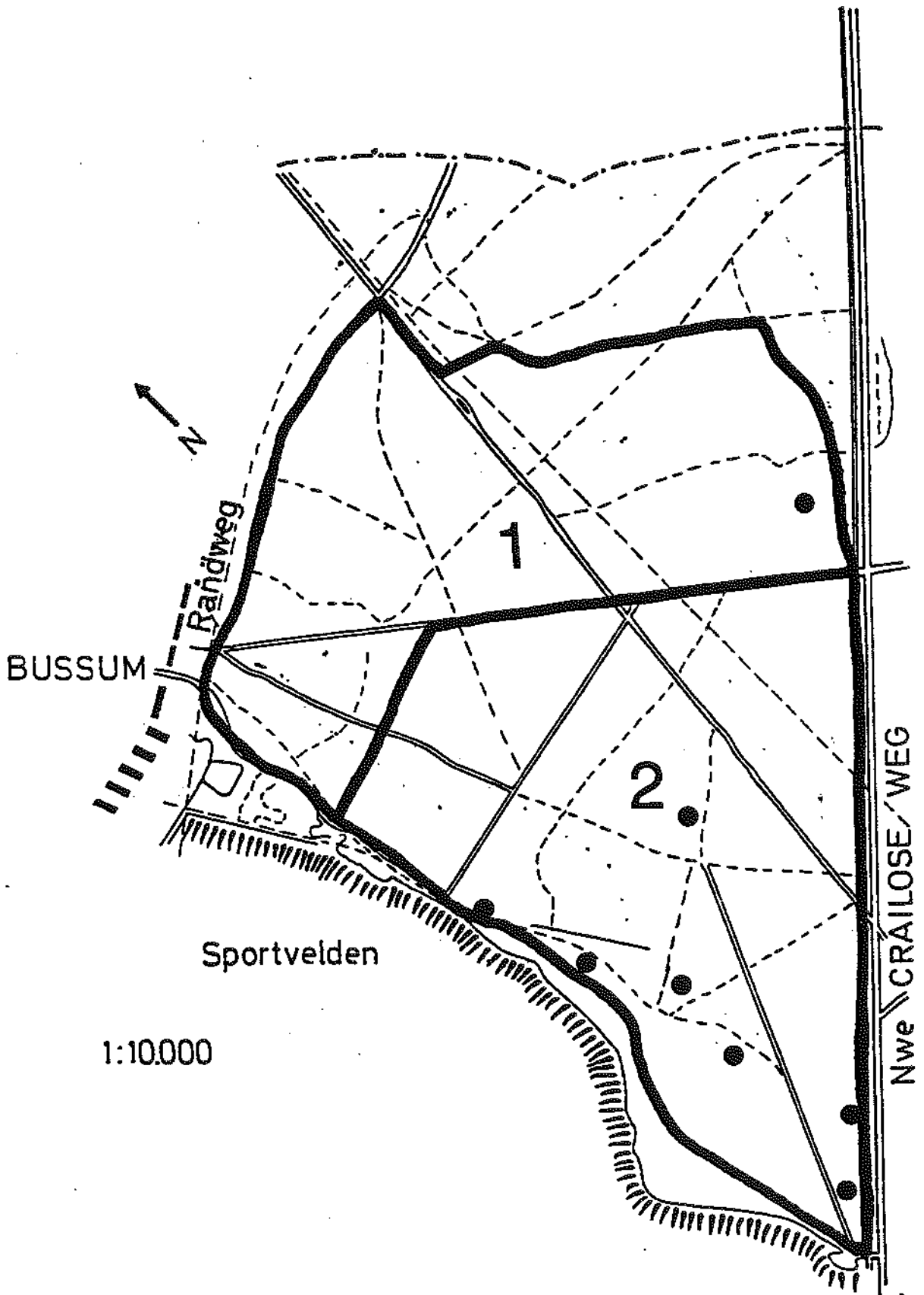
BUSSUMMERHEIDE 48

Roodborst 9 paar

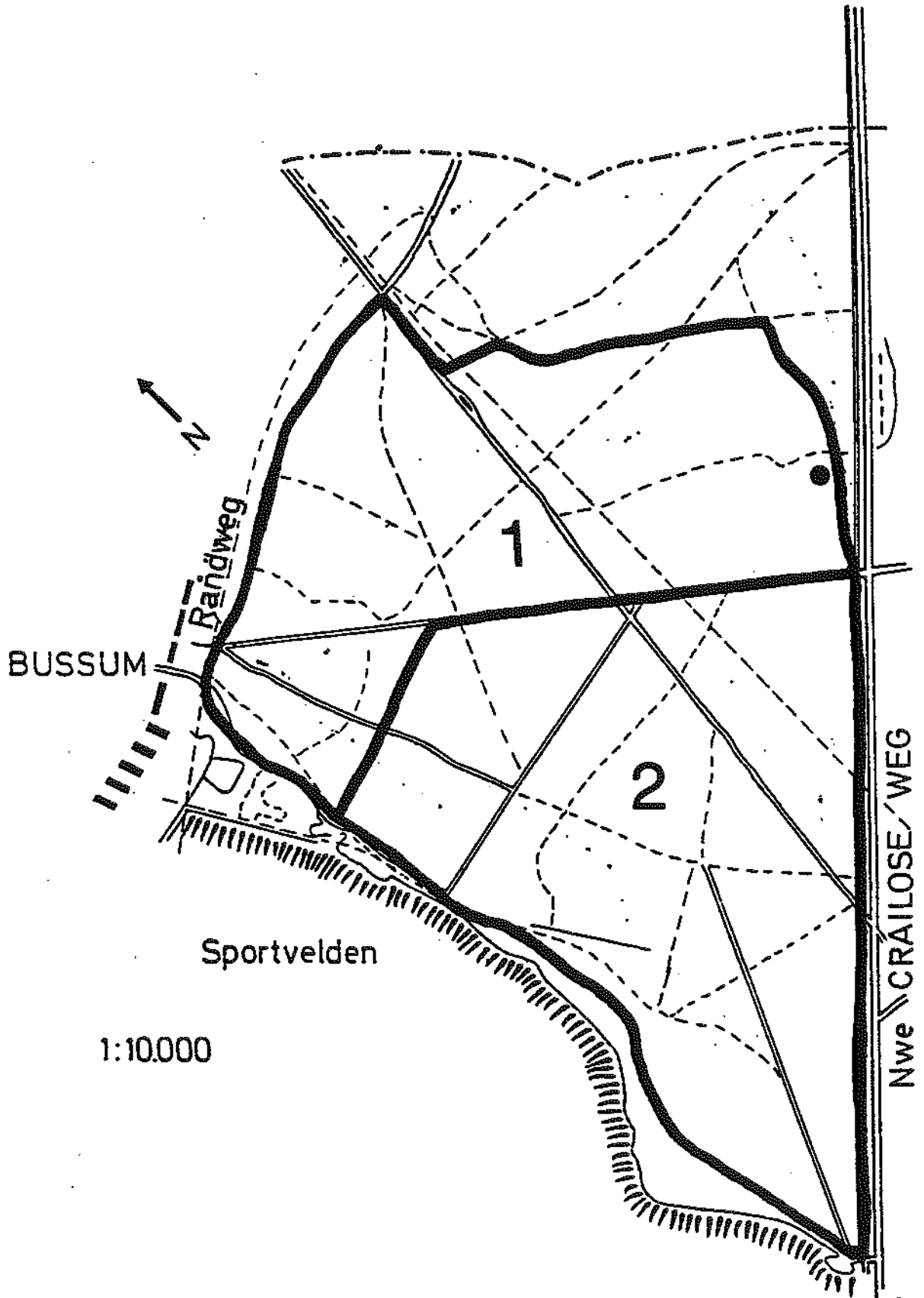
BUSSUMMERHEIDE 49

Fitis 8 paar

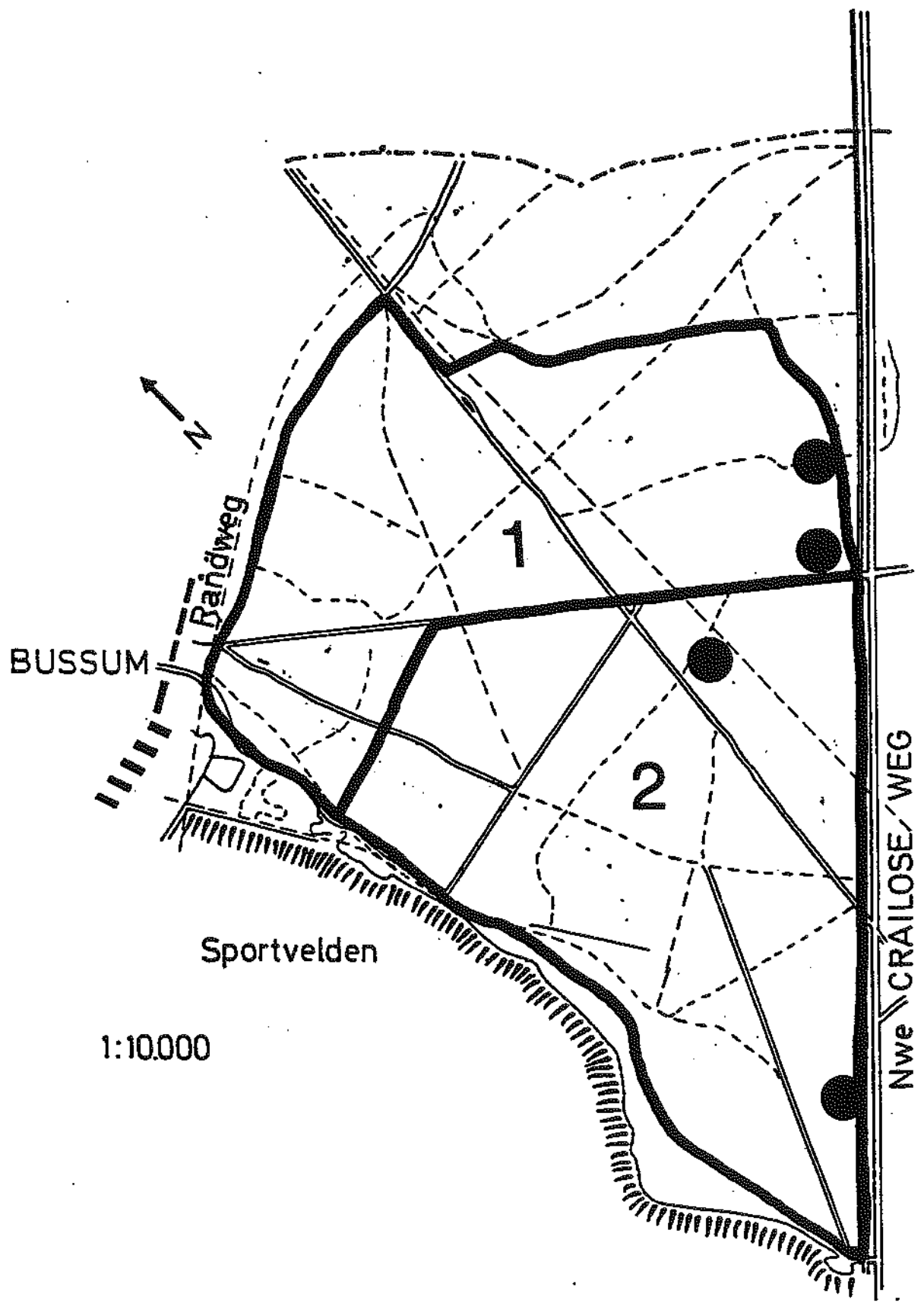
BUSSUMMERHEIDE 50

Pimpelmees 1 paar

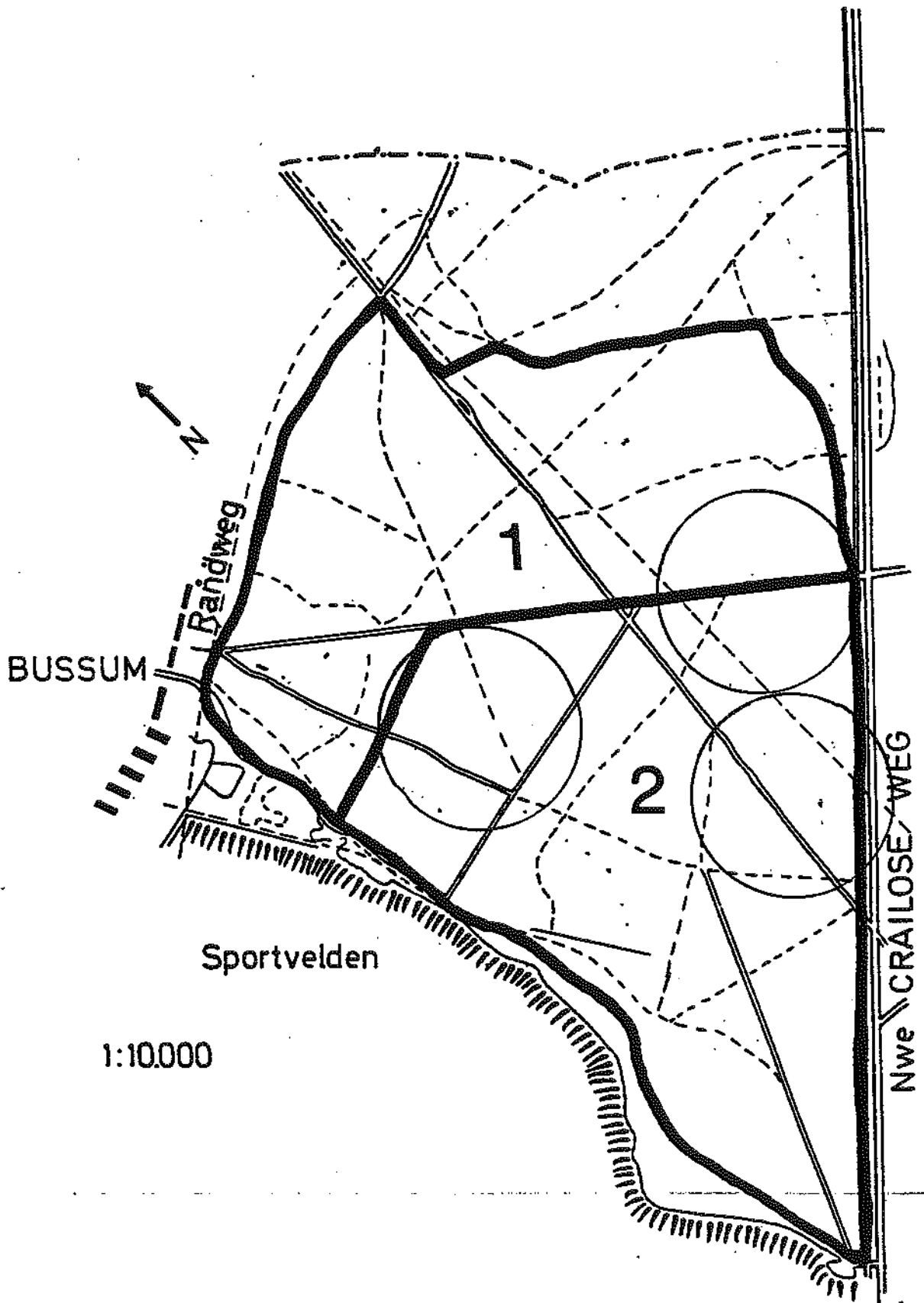
BUSSUMMERHEIDE 51

Vink 4 paar

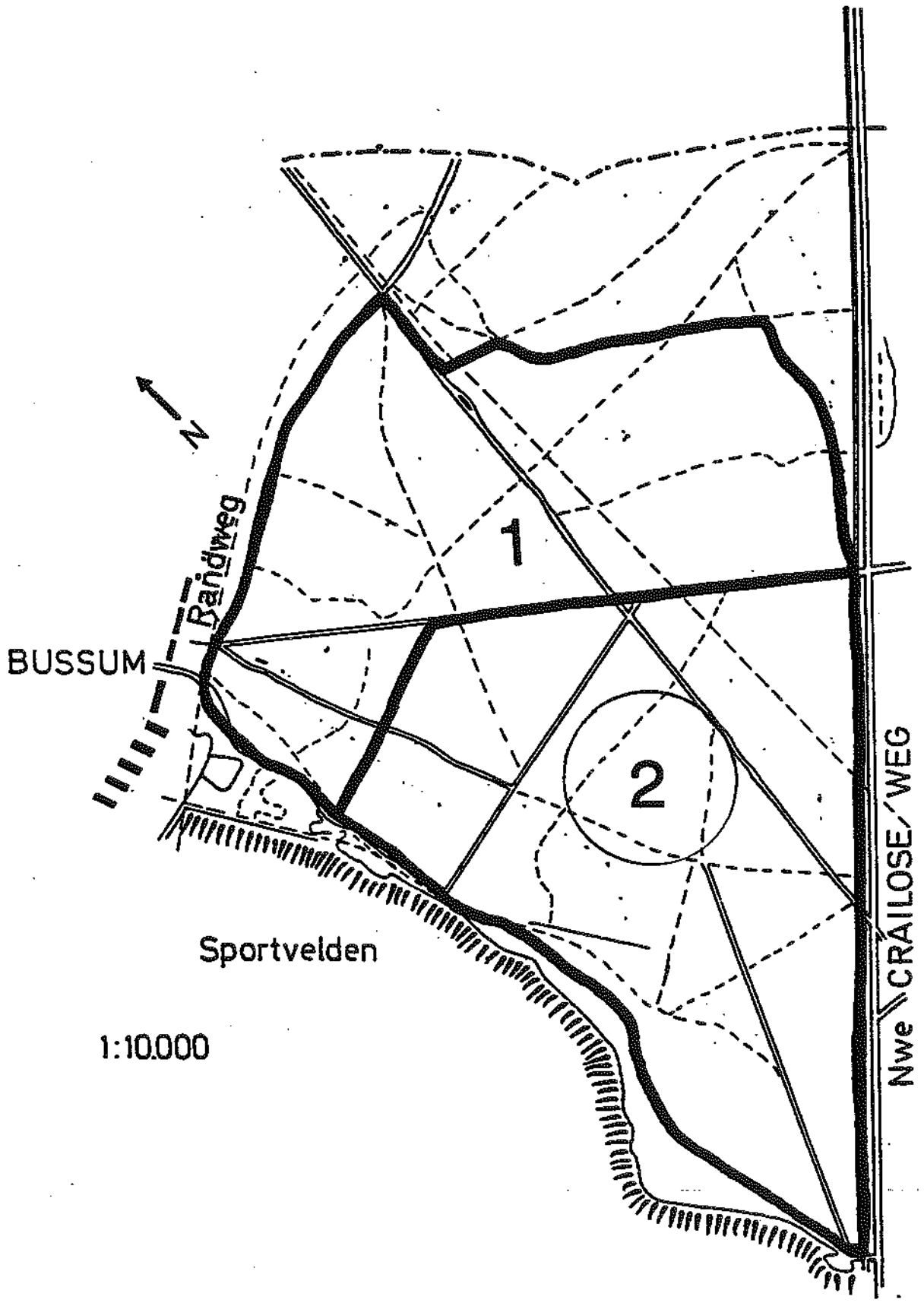
BUSSUMMERHEIDE 52

Zwarte kraai 3 paar

BUSSUMMERHEIDE 53

Vlaamse gaai 1 paar

1:10.000